

Norgga almmolaš čielggadusat NAČ 2024: 2

Ovttasdoaibmat luondduin

– Luondduriska ealáhusaide, surggiide ja servodagaide Norggas

Norgga almmolaš čielggadusat NAČ 2024: 2

Ovttasdoaimmat luondduin

- Luondduriska ealáhusaide, surggiide ja servodagaide Norggas

NAČ 2024: 2 / *samspill med naturen* (Ovttasdoaimmat luondduin)
čoahkkáigeassokapihttala davvisámi jorgalus. Dušše diehtun

Dálkkádat- ja birasdepartementii

Luondduriskalávdegoddi nammaduvvui gonagaslaš resolušuvnna bokte geassemánu 22. b. 2022 čilget doahpaga luondduriska, árvvoštallat mot Norgga ealáhusaide ja surggiide guoská ja sáhtá guoskat luonddu ja luondduáddjivuoda massin ja geahčadit mot guoskevaš aktevrrat Norggas sáhttet analyseret ja gieđahallat luondduriskaid buoremus lági mielde. Lávdegoddi ovddida dáikko bokte iežas čielggadusa. Ovtta lávdegoddelahutus leat sierramearkkašumit njealji lávdegotti ávžžuhussii. Muđui lea árvalus ovttajienalaš. Čoa-hkkáigeasu jorgaleamit enjelasgillii ja davvisámegillii leat gávdnamis digitálalaččat.

Oslo,
guovvamánu 12. b. 2024

Aksel Mjøs
Jodiheaddji

Claire Armstrong

Ivar Baste

Kristine Malmkvist
Grimsrud

Atle Harby

Else Hovind Hendel

Audun Korsæth

Idar Kreutzer

Liv Anna Lindman

Trude Myklebust

Anders Oskal

Hanne Kathrine Sjølie

Vigdis Vandvik

Finn Katerås
Čállingotti jodiheaddji

Eli Marie Næss

Stian Rein Andresen

Bent Arne Sæther

Kirsten Grønvik Bråten

Vegard Hole Hirsch

Eivind Dale

Ivar Ekanger

Christian
Lund Sørensen

Kristin Haugen

Erland Røsten

Sisdoallu

Lávdegotti bargu ja lágideapmi	7	1.6	Ruoná nuppástus lehttoha, muhto boahhteáiggi ovdáneapmi lea eahpesihkar	19
1 Čoahkkáigeassu	9			
1.1 Luonddu massin ja hedjoneapmi mielddisbuktá riskka ekonomalaš doaimmaide ja olbmuid čálgui	9	1.7	Luondduriskametodihka geavaheapmi sáhtta doarjut nationála mearrádusaid ja mearridanproseassaid	20
1.2 Lehttoheaddji olmmošlaš váikkuhus dagaha globála luonddumanameami, mii hedjonahtta luonddu buktosiid olbmuid ja áitá čálggu	11	1.8	Almmolaš suorgi ferte árijaleappot bargat luondduriskkain	21
1.3 Luondduriskka buoret árvvoštallan ja meannudeapmi addá buoret mearrádusaid servodahkii ja lundui	14	1.9	Priváhta suorgi ferte nannet iežas barggu luondduriskka árvvoštallamiin ja giedahallamiin, ja raporterenbarggu	23
1.4 Ealáhusat ja suorggit Norggas sihke váikkuhit luonddu ja leat sorjavaččat das	17	1.10	Lávdegotti rávvagat	24
1.5 Norgga ealáhusat ja suorggit leat rašit luondduriskka vuostá	17	1.11	Giitu buot cealkámušaid ja fágalaš veahki ovddas	31
		1.12	Ekonomalaš ja hálldahuslaš váikkuhusat	31
			Gáldut mat leat adnon 1. kapihttalas	33

Lávdegotti bargu ja lágideapmi

Ráđđehus nammadii luondduriskalávdegotti geassemánu 22. b. 2022. Dán raporttas lávdegoddi čilge sin barggu Norgga ealáhusaid, surggiid ja servodagaid luondduriskka birra. Dat lea ipmárdusraporta mii galgá veahkehit buorebut ipmirdit ja árvvoštallat luondduriskka – ja ahte mii giedahallat luondduriskka buorebut buot dásiin.

Lávdegotti mandáhta váldobargun lei:

- govvidit luondduriskka dainna lahkonemiin ja doabageavahemiin mii lea Dálkkádatriiskalávdegotti raporttas,¹ muhto mas leat rievdadusat mat leat dárbbaslaččat daningo dát guokte hástalusat leat goabbatlagánat.
- árvvoštallat mot Norgga ealáhusaide ja surggiide čuohtá fysalaš luondduriska, namalassii nationála ja globála luonddu- ja luondduálddijvuodamassin, mas váldodeaddu biddjo fysalaš rievdadusaide mat sáhttet leat deháleamos riskafáktorat.
- árvvoštallat mot Norgga ealáhusaide ja surggiide sáhttet váikkuhit rámmaeavttuid navdojuvvon ja vejolaš gáržžideamit globála, eurohpalaš ja nationála luondduálddijvuodapolitiikka rievdadusaide bokte, mas váldodeaddu biddjo rievdadusaide mat sáhttet leat stuorámuš riskafáktorat.
- árvvoštallat mot ulbmillaččamusat sáhttet analyseret ja ovdanbuktit luondduriskaid nationála dásis.
- guorahallat mot gullelaš aktevrrat Norggas (priváhta ja almmolaš doaimmat, dás maiddái ruhtadanásahusat) analyserejit ja giedahallet luondduriskka dál, identifiseret vejolaš buoridančuoggáid ja árvvoštallat ja rávvet metodihka, mainna dát aktevrrat nákejit analyseret ja giedahallat luondduriskka buoremus lági mielde.

Luondu lea geađgejuolgi ekonomalaš doibmii ja olbmuid čálgui, ja dasto maid olles servodahkii mas mii eallit. Mii olbmot eallit luonddus, geavahit dan

ja ovttasdoaimmat luondduin mángga ládje. Mii eallit *luonddu attáldagain* earret eará biepmu, bibmosiid, dálkasiid, energiija, ávdnasiid, genaávdnasiid ja ávkeelliid dáfus. Mii eallit *ovttas luondduin* ja dárbbasit dan ealiheaddji, vahátmuddejeaddji ja doabbarabsorberejeaddji proseassaid. Mii eallit *luonddus* ja hábmet dan ealáhusaid, kultuvrra ja áhpásmahttima bokte, ja mii eallit *luonddun* ja hábmejuvnot luonddus daningo ieža leat oassin luonddus. Muhto olmmošlaš doaimmat váikkuhit maiddái lundui mángga ládje, ja dávjá negatiivvalaččat.

Luondduriskkas lea sáhka mot várre massit ja goaridit luonddu váikkuha doaimmaide, mat dárbbasit ja báidnet luonddu, ja maid dat mearkkaša go servodat bargá eastadeamis daid vahágiid. Vuosttaš riskavuohki gohčoduvvo *fysalaš riskan*, ja nubbi fas *gaskaboddosaš riskan*. Dat vuogit presiserejuvvojit, čiekŋuduvvojit ja guorahallojuvvojit raporttas. Goappašagat leat dehálaččat servodatdásis

Lávdegotti mihttu lea leamaš čájehit sihke mii luondduriska lea ja maid dat mearkkaša aktevráide ja servodagaide Norggas, ja mot bargojuvvo luondduriskkain riikkaidgaskasaččat ja Norggas. Lassin mii leat earenoamážit digaštallan mot aktevrrat ja doaimmahusat berrejit meannudit luondduriskkain. Dál lea jodus viiddis riikkaidgaskasaš bargu eiseváldestivrejuvvon ovttasbargguin nugo Organisasjon for økonomisk samarbeid og utvikling (ekonomalaš ovttasbarggu ja ovdáneami organisašuvdna) (OECD) ja EO, ja ealáhusstivrejuvvon ovttasbargguin nugo luondduguoski ruhtadeami reporterema álggaheapmi (TNFD). Lea dehálaš ahte min bargu vuodđuduvvá sin máhttui, ja dasto ahte luondduriskka bargu Norggas čuovvu riikkaidgaskasaš ángiruššama. Lávdegottis leat leamaš viiddis cealkámušvuorut ollu ja ángiris aktevrraiguin almmolaš ja priváhta suorggis, ja oallugiin badjána eanet ja eanet dihtomielašvuoha luondduriskka hárrái. Dattetge lea vel guhkes mátki mannat ovdalگو dábalaš máhttu, ipmárdus ja bargovuogit sihkkarastet ahte buot aktevrrat árvvoštallet ja giedahallet luondduriskka bures. Dat guoská sihke priváhta ja almmolaš suorgái.

¹ NAČ 2018: 17.

Lávdegoddi buktá konkrehta rávvagiid nati-onála dásis ja almmolaš ja priváhta suorgái. Guovddáš rávan lea ahte aktevrrat ja doaimmat berrejit čuovvut vihtta metodalaš váldeceahki sin árvvoštallamis ja giedahallamis luondduriskka hárrái:

- *identifiseret* gos ja mot doaimma guoskkaha luonddu, maddái iežaset árvoráidduin
- *analyseret* gos ja mot doaimma dárbbasa ja váikkuha luonddu
- *árvvoštallat* mot doaimma lea luondduriskka vára vuolde

- geavahit analysaid ja árvvoštallamiid vuodđun siskkáldas ja olgguldas *raporteremii*
- dan máhtu ávkkástallat vuodđun *konkrehta mearrádusaide ja daguide*

Lávdegoddi lea maid evttohan muhtun bajitdási lahkoniid, mat berrejit leat buot luondduriskabargguid vuodđun.

Lávdegoddi giitá vejolašvuoda ovddas beassat bargat dainna dehálaš ja gelddolaš bargguin.

Kapihtal 1 Čoahkkáigeassu

1.1 Luonddu massin ja hedjoneapmi mielddisbuktá riskka ekonomalaš doaimmaide ja olbmuid čálgui

Luonddu massin áitá servodaga ja čálggu

Luondduresurssat ja eará luonddu buorit ja bálvalusat, leat ollislaččat vuodđun ekonomalaš doaimmaide, servodateallimii ja olmmošlaš čálgui². Resursageavaheami lassáneapmi ja eará olmmošlaš doaimmaid viiddideapmi čuohcá lundui lohcameahttumit ja dávjá negatiivvalaččat. Dat dagaha ahte luondu miehtá máilmmi hedjona joh-tileappot go goassege ovdal olmmošsoga historjás, vaikko vel viggat suodjalit dan. Luonddumassin, dálkkádatrievdamat ja nuoskkideapmi gievru-dit nubbi nuppi ja mielddisbuktá duodalaš váikkuhusaid lundui ja servodahkii. Vaikko eanandoalu, guolásteami, akvakultuvrra ja vuovdedoalu buvttadeapmi ain lassána, de 14 kategoriija 18 kategoriijas globála luonddu buktosiin olbmuide leat manname maŋos³. Eanas leat heivehaddji ja ii-materiála buktosat mat leat mannan maŋos. Máilmmiservodahkan mii sihke mannat badjel rájiid ja goaridit máilmmi resursaaddi, ealiheaddji ja doabbarabsorberejeaddji kapasitehta, man hálddus mii ieža duodai leat. Luonddumassin čuohcá buohkaide, muhto eanemusat čuohcá gefiide ja hearckes olbmuide, ja das sáhttet leat duodalaš váikkuhusat dálá nuoraide ja boahhtevaš buolvvaide. Luonddumassima ovdáneapmi dagaha servodatriskka, maiddá almmolaš ja priváhta suorggi ekonomalaš mearrádusaide.

Luonddušiehtadus láidesta servodaga ruoná nuppástussii

Olbmot šaddet eanet dihtomielalaččat luonddumassima duodalašvuhtii ja viidodahkii ja mot dat váikkuha servodahkii. Stuorát dihtomielalašvuhta lea mielddisbuktán ahte leat álggahuvvon maŋga dehálaš riikkaidgaskasaš ja nationála áššit main ulbmilin lea bissehit ja jorgalahttit luonddu ja luonddušláddjivuoda massima ja hedjoneami. 2022:s 196 máilmmi riikkain sohpe globála Kunming-Montréal-rámmavuogádaga luonddušláddjivuoda várás biologalaš šláddjivuoda konvenšuvnnas, mii dás maŋas gohčoduvvo luonddušiehtadussan. Luonddušiehtadus lea vástadus Luonddupanela (IPBES)⁴ globála váldoraportii ja eará dieđalaš raporttaide, mat earret eará čájehit ahte luonddu sáhtta gáhttet, divodit ja geavahit ceavzilis vugiin seammás go eará globála servodatmihtut ollašuvvet, go dakkaviđe ja ovttasrádiid ángirusšá johtuividjan dihte viiddis servodatrievdamiid. Luonddušiehtadus bidjá geainnu globála ruoná nuppástussii servodatsurggiid rastá 23 mihtu bokte maid sisdoallun lea teknologalaš, ekonomalaš, reguláhtoraš ja sosiála rievdamat, ja mat maiddá mearkkašit rievdadusaide njuolggadusain, norpmain ja stivrenvuogádagain. Norga lei ovddasmannin gudneáŋgiris šiehtadusa oččodeamis. Luonddušiehtadusa čuovvoleapmin ráđdehus lea dieđihan ahte áigu ovddidit stuoradiggedieđáhusa mas lea odđa nationála doaimaplána luonddu várás.

Ekonomiija lea guovddázis ruoná nuppástusas, mas leat maŋga eahpesihkarvuoda gáldu

Ekonomiija lea nuppástusa guovddázis, earret eará oassin luonddušiehtadusa mihtomearis unnidit luondduriskka, olahit ceavzilis geavaheami, jávkadit birasvahátlaš doarjagiid ja bidjat johtui politihka, mii vuhtiiváldá ja gáhtte luonddu. Gáibi-

² Luonddupanela mielde geavaha lávdegoddi váldodoahpaga «luonddu buktosat olbmuide», muhto geavaha maid doahpagiid luonddubuořit ja ekovuogádatbálvalusat dallego lea relevánta.

³ Geahča IPBES (2019a) analyseren kategoriijaid

⁴ The Intergovernmental Panel on Biodiversity and Ecosystem Services, <https://www.ipbes.net/>.

duvvojit ollu návccat kanaliseret doarvái priváhta ja almmolaš investeremiid luondduvahátlaš doaimmain dakkár ulbmiliidda, mat váikkuhit ruoná nuppástuhttimii. Dán proseassas lea ruhtadanvuogádagas ja dan aktevrrain dehálaš rolla. Lea dehálaš nuppástuhttit energiija- ja biebmovuogádagaid vai unnida servodaga birasváikkuheami. Buresdoaimmi energiija- ja biebmovuogádagat leat dattetge maid dehálaččat vai joksá eará ceavzilvuodamihtuid. Luonddušiehtadusa čuovvleapmi sáhtta mielddisbuktit rámmaeavttuid, mat rievdadit vejolašvuoda ávkkástallat luondduburiid geavaheapmái, buvttadeapmái ja bálvalusaide boahpteáiggis. Seammás sáhttet ođđa rámmaeavttut našuvnnalaččat ja riikkaidgaskaččat buktit ođđa vejolašvuodaid aktevrraide geat doahttalit ja barget luonddumihtuid mielde.

Sihke luonddu massin ja hedjoneapmi ja rámmaeavttuid rievdan sáhttet váikkuhit ekonomalaš doaimma eavttuide. Maid dat sáhtta mielddisbuktit, rievddada iešgudet aktevrraid ja doaimmaidgaskkas, man muddui dat dárbbasit ja váikkuhit luonddu, ja dasa lassin dat lea dat nai boahtevaš ovddidandovdomearkkaid ja mearrádusaid hálddus. Eahpesihkarvuoha čatnasa vejolaš ovdánanbálgáid ektui, makkár čuozašusat sáhttet ilbmat, ja daid viidodat, sihke go guoská luonddumassima fysalaš váikkuhusaide, ja rievdaduvvon rámmaeavttuid ektui bissehit luonddumassima. Ollu lea maiddá dan duohken makkár ágeeinnosteapmi lea árvvoštallamiid vuodđun.

Riskalahkoneapmi lea ávkkálaš eahpesihkarvuoda analyseremii ja giedahallamii

Eahpesihkarvuoda dihte lea gáibideaddji bures árvvoštallat luonddu vejolaš boahtevaš massinváikkuhusaid, dahje vejolaš boahtevaš rámmaeavttuid rievdadusaid. Dat váikkuhusat sáhttet čuohtat iešgudetge ealáhusaide, surggiide, dahje ekonomalaš sturrodagaide nationála dásis. Almmá sihkkaris ovddalgihtii árvvoštallamiid haga sáhtta riskalahkoneapmi leat ávkkálaš reaidu nannet fuomášumi ja ipmárdusa dasa mot iešgudetge fáktorat sáhttet váikkuhit iešgudetge aktevrraid ja sin doaimmahusa ja mihttoolahusa. Riskaanalysaiguin mat galget gávdnat luonddumassima ja gullevaš rámmaeavttuid rievdadusaid spesifihkka riskafáktoriid, sáhttet aktevrrat buorebut analyseret, árvvoštallat ja giedahallat luondduriskka. Dakkár riskavuodot geahččanguovlu lea vuolggasadjin dán lávdegoddá, mii lea ožžon bargun geahčadit mot luondduriska váikkuha Norgga ealáhusaide ja surggiide ja maiddá Norgii nationála dásis.

Luondduriska guoská surggiide ja ealáhusaide, muhto maiddá servodahkii ollislaččat

Árvvoštallan dihte luondduriskka Norgga ealáhusaid ja surggiid várás, atná lávdegoddi vuodđun ovdalis namuhuvvon riskadoahpagiid, oktan gullevaš rámmaiguin mat leat riikkaidgaskaččat ráhkaduvvon. Lávdegoddi lea atnán Norgga aktevrraid vuolggasadjin, muhto lea iežas árvvoštallamiin geahčadan luonddu ja rámmaeavttuid ovdáneami Norggas ja máilmmiviidosáččat. Dat lea dahkkon mandáhta vuodul, ja lea maiddá dehálaš fáttmastit sihke nationála ja globála dilálašvuodaid go guorahallá Norgga aktevrraid oppalaš luondduriskka. Muhtumiidda lea stuorámuš luondduriska luonddumanheapmi dahje rámmaeavttuid rievdan dain riikkain gos importerejit ángiruššanfáktoriid, gosa sii eksporterejit, dahje gosa leat ásahuvvon. Maiddá doaimmaide, mat leat eksponerejuvvon globála ruhtadanmárkaniidda, lea riikkaidgaskaš govva hui dehálaš. Dat guoská ovdamearkka dihte Statens pensjonsfond utland (SPU) (Stáhta olgoriikka pensunfoanda), mii investere duššefal olggobealde Norgga.

Mandáhta dadjá ahte lávdegoddi galgá árvvoštallat luondduriskka nationála dásis. Lávdegoddi atná dás vuodđun ahte dat sistisdoallá stáhta ovddasvástádussurggiid ja eksponeremiid viiddis ipmárdusas, oktan ruđalaš stabilitehtain ja váikkuhusaiguin álbmoga čálgui lassin ekonomalaš váldosturrodagaide.

Risikaanalysat sáhttet addit ođđa ipmárdusa doarjjan ovttaskas aktevrra mearridanprosessii ja eiseválddiid ovdagihtii várrogasvuodáprinsihpa čađaheapmái

Mii vásihit kompleaksa proseassaid ja rievdamiid luonddus ja servodagas, ja lea eahpesihkar mot rievdamat luonddus fysalaččat, hearkivuoha ja váikkuhusat olbmuide ovdánit áiggi mielde. Riskaanalysat gáibidit máhtolašvuoda geavaheami, ja iešgudetlágán analysametaid mat čuvgejit vejolaš boahtevaš bohtosiid, mas earenoamážit deattuha daid eanemus várálaš ja njulgenveadje-meahttun molssaeavttuid. Eanet máhttu luondduriskkaid birra ja daid giedahallama birra livččii ovdamunnin ovttaskas aktevrii. Lassin veahkehivččii dihtomielalašvuoha luondduriskkaid birra jorgalahttit kapitálajođuid eanet luonddugáhtema guvlui, nugo áigumuš earret eará lea luonddušiehtadusas.

Luondduriskka oktavuodas, nugo buot earáge riskaárvoštallamiin, de sáhtta riskagierdilvuoha

Boksa 1.1 Luondduriska siskkilda fysalaš luondduriskka ja luondduguoski nuppástuhttinriskka

Luondduriska lea negatiiva váikkuhusaid várra aktevrraide ja servodahkii luonddu ja luonddušládjjivuoda manaheamis ja hedjoneamis. Dát lea oalle odđa doaba ja lea ráhkaduvvon vai sáhtta analyseret ja giedahallat luonddumanaheami ruđalaš ja ekonomalaš navdojuvvon váikkuhusaid. Duogážin doahpaga ráhkadeapmái lei ahte ekonomii ja ruhtadeami árbevirolaš riskaanalysat eai doarvái bures duste luondduriskka earenoamáš dovdomearkkaid. Luondduriskadoaba vuodduvuvvá vuodđoprinsihpaide maid leat juo ráhkadan *dálkkádatriskka* analyserema várás, nugo Dálkkádatriskalávdegoddi čilge NAČ:s 2018: 17. Luondduriskadoahpagis lea guokte váldokategoriija, fysalaš luondduriska ja nuppástuhttinriskka.

Fysalaš luondduriska lea riska mii čatnasa aktevrraid ja servodaga guoski váikkuhusaide luonddu ja luonddušládjjivuoda manaheami ja hedjoneami geažil iešalddis. Olu doaimmat leat sorjavaččat luonddu olu buktosiin olbmuid, maidai luondduresurssaid ja areálaid gáttis ja mearas mat leat ángirusšánfáktorin dahje doarjjan sin doibmii. Luonddu manaheapmi ja hedjoneapmi ja unnit beasatlašvuohta luonddu buktosiidda sáhtta váikkuhit negatiivvalaččat doibmii ja servodahkii.

Luondduvudot nuppástuhttinriskka lea riska aktevrraide ja servodahkii mii čuožžila regulere-

miid ja rámmaeavttuid rievdadusaid geažil, politihkalaš mearrádusaid vuodul unnidan dihte luonddumanaheami, dahje ovdamearkka dihte teknologijja dahje geavaheaddjipreferánssaid rievvademiid geažil. Aktevrrat, main leat gávpe-modeallat ja buvttadanvuogit mat váikkuhit lundui, ja geat eai vuhtiiváldde dakkár rievdamiid, sáhttet gártat vásihit manahanriskka. Aktevrrat, main leat ceavzileappo gávpe-modeallat, sáhttet vásihit odđa vejolašvuođaid.

Luondduriska earenoamáš vuollekategoriija lea áššečuožžilanriskka. *Áššečuožžilanriskka* doahpagaii gullá dat várra ahte áššáskuhttot dahje šaddat váldit ovddasvástádusa vahágiid ja massimiid ovddas maid ieš lea dagahan negatiiva luondduváikkuhusaiguin, muhto dasa sáhtta maidai gullat earalágán juridihkalaš riska, ovdamearkka dihte sáhkut ja hálldahuslaš ránggáštusat dahje gohččun rievdadit doaimmaid mat leat jođus.

Aggregerendásis sáhtta luondduriska oážžut dakkár viidodaga ahte sáhtta dagahit *vuogádatriskka*, mas riska lea čadnon olles vuogádaga váilevašvuhtii ja boatkaneapmái, iige dušše váilevašvuhtii muhtun osiin. Dat sáhtta guoskat sihke reálaekonomijjai, ruhtadanvuogádahkii ja lunddolaš vuogádagaide.

dahje riskahállu rievddadit rolla ja eksponerema mielde. Ovdamearkka dihte sáhttet asymmetralaš insentiivastruktuvrrat mielddisbuktit ahte šaddá deaddu luondduresurssaid badjelgeavaheami guvlu, jus vuoiu boahá oanehis áigodagas ja boahá buorrin eaiggádiidda, ja riska fas materialise-rejuvvo guhkit áiggi badjel ja váldo searvevuodas.

Ovdagihtii várrogasvuoda-prinsihppa galgá sihkkarastit servodaga mearkkašahtti luonddu- ja birasvahága vuostá dan bokte ahte gáibidit eiseválddiid vuhtiiváldit eahpesihkarvuoda ja earenoamážit várálaš váikkuhusaid sin mearrádusain. Prinsihppa galgá maid eastadit ahte váilevaš dahje eahpesihkkaris máhttu geavahuvvo ággan hilgut mearrideames dárbbalaš doaimbijuid. Riskalahkonanvuohki lea ráhkaduvvon juste dan dihte ahte fuobmát eahpesihkarvuoda mii čuovvu go lea váilevaš máhttu negatiiva váikkuhusaid

birra. Dán lahkohanvuogi váikkuhus lea danne ahte eiseválddit ja ealahusat galget sáhttit dahkat buriid mearrádusaid ovdagihtii ovdagihtii-várrogasvuoda-prinsihpa vuodul.

1.2 Lehttoheaddji olmmošlaš váikkuhus dagaha globála luonddumanaheami, mii hedjonahtta luonddu buktosiid olbmuid ja áitá čálggu

Maŋemus logijagiid leat olbmuid doaimmat rievddadan luonddu, ja váikkuhusat ain lassánit

Maŋemus 50 jagis lea máilmmi olmmošlohku duppalaston, luondduresurssaid ávkkástallan, nugo biepmu ja energiija viežžan, lea golmma

geardde duppalašton, globála ekonomii ja lea measta viđa geardde duppalašton ja máilmmigávpi lea logi geardde duppalašton. Luonddupanela 2019 váldoraporta čájeha mot máilmmiekonomiija resursaintensiiva lassáneapmi vahágahtta ja billista luonddu viđa njuolgggo váikkuhanfaktoriin: eanan- ja mearraguovlluid areálageavaheami rievdamat, ávkkástallan ja badjelmearegolaheapmi, dálkkádatrievdamat, nuoskkideapmi, ja invaderejeaddji amas slájat. Ollislaš váikkuhus lea hirpmus stuoris. Luonddupanela jáhkka ahte golbma njealjádasoassi eatnamis measta ollásit váikkuhuvvo olbmui, seammás go guokte goalmádasoassái mearas čuhcet eanet ja eanet min doaimmat. Nanamis leat areálageavaheami rievdamat váldosivvan luondduvahágiidda, ja mearas fas lea badjelmearálaš ávkkástallan váldosivvan, muhto buot dat vihta váikkuhanfaktora váikkuhit, gullet oktii ja nannejit nubbi nuppi. Ovdamearkka dihte dagahit areálageavaheami rievdamat njealjádasa globála liegganeamis. Luonddupanela ja Dálkkádatpanela čujuhit viidasit ahte dálkkádatrievdamat vuordimis šaddet dađistaga garraseabbo dagaheddjin slájaid ja ekovuogádagaid manaheapmái ja billisteapmái, sihke gáttis ja mearas, dás ovddasgvlui. Dat luonddumanahaepmi nanne globála liegganeami ja dálkkádatrievdamiid váikkuhusaid, earret eará danne go dat goarida luonddu kapasitehta čatnat CO₂ ja muddet dálkkádaga ja dan nanusvuoda dálkkádatrievdamiid ektui.

Luonddumanahaepmi lehttoha ja boahdá ain stuorrut jus mii eat daga juoidá

Luonddupanela globála váldoraporta čájeha ahte miljovdna máilmmi navdon gávccii miljovna šaddo- ja eallišlájasa leat jápminváras jus mii eat álggat doaimbajuid mat unnidit luonddušláddjivuoda manaheami sivaid⁵ Stuora oassi dain bohtet jápmit boahttevaš logenára jagiid. Buoremusat dutkojuvvo šládjajoavkkuid gaskkas, nugo šattut, čielgeeallit ja oahpes divrejoavkut, leat birrasiid 25 proseanta áitojuvvo slájat, ja eará apmaset šládjajoavkkuid gaskkas fas jáhkket veahá vuollelis, muhto dat lea maid eanet eahpesihkkaris árvoštallamat. Daningo areálarievdamat leat okta dain dehálemos sivain slájaid áitojupmái, de lea Luonddupanela meroštallan ahte bealle miljovdna áitojuvvo slájain gáttis bohtet nálihuvvat jus daid eallinguovlluid ii divo. Almmá dakkár ja eará doaimbajuid haga, gártat mii oaidnit ain lassáneaddji globála sládjajápmimiid. Massimat leat juo unnimusat logi gitta čuodi

⁵ IPBES (2019).

Boksa 1.2 Luonddu manaheapmi ja hedjoneapmi leat viiddis doahpagat

Lávdegoddi geavaha oanehisámi «luonddumanahaepmi» go govvida luonddu massima ja billisteami, mii guoská sihke luonddu viidodahkii, ekologalaš dillái, buotlágan luonddušláddjivuhtii, ja ekovuogádagaid doaimmaide. Luonddumanahaepmi siskkilda nappo buot luonddu iešvuodaid, mat dorjot luonddu ávnnaslaš, ii-ávnnaslaš, ja regulerejeaddji buktosiid olbmuide.

geardde stuorát go mañemus logi miljon jagiid gaskamearri.

Mañemus 50-jagis leat olu veiddalas čielgeelliid ja divrriid nálit garrasit njiedjan. Dasa lassin manahuvvo genehtalaš sláddjivuoha, ekologalaš doaimmat hedjonit, ja báikkálaš slájat ávkešattuin ja oapmešlájain eai šat gávdno. Ekovuogádagat bilahuvvet ja nuppástuhttet. Ovdamearkka dihte 85 proseanta čáhceeatnamiin leat hedjonan dahje bilahuvvan. Dat láivuda ekovuogádaga vejolašvuoda vurkkodit karbona ja čázi, ja dustet garra dálkkiid nugo dulvviid ja goikkádagaid.

Sáhttet mannat mánga jagi das rájes go olbmuid váikkuhusat álggahit rievdanproseassa luonddus, dassáži váikkuhusat ihtet oidnosii. Mátkki vuolde sáhttet luonddurievdamat vuolgit nuppe gvlui ja rievdadit leahtu, ja sáhttet joavdat dakkár muddui mas ii sáhte šat daid jorgalahttit, jávkan slájat leat ovdamearkan dasa. Sáhtta mannat guhkes áigi ovdalgo mii fuobmát mii dáhpáhuvvá ja ipmirdit sivvagaskavuodaid. Dakkár váilevaš fuomášupmi ja ipmárdus sáhtta gáržžidit min vejolašvuodaid bissehít dahje jorgalahttit luonddumanahaemi. Rievdadusain, maid mii dagahit odne, leat danne váikkuhusat dálá nuoraid boahtteáigái ja boahttevaš buolvvaide. Duodalaš váikkuhusaid potenciála lea stuoris, daningo olbmo váikkuhusat lundui sturrot ja sturrot⁶ Earenoamáš dehálaš lea atnit muittus ahte ollislaš čuozašus sáhtta dagahit hirbmat stuora rievdamiid ja vára ahte dehálaš ekovuogádagat boatkanit. Dálkkádatpanela ja Luonddupanela čujuhit man váralaš lea ahte dakkár stuora rievdamat sáhttet dáhpáhuvvat vuvddiin, korállain ja Árkttis.

⁶ Dat lea lávdegotti mandáhta vuoddu. Mandáhta lea čállon kapihttalas 2.1 ja gávdno dás <https://naturrisikoutvalget.no/mandat/>.

Luonddu manaheapmi ja goarideapmi stuorida vára ahte luonddu buktosat olbmuid hedjonit dahje jávket

Mii olbmot leat sorjaveaččat luonddus, ja danne hearkkit dan johtilis goarideapmái ja billisteapmái. Luonddupanela raporta árvvuid birra čájeha mot mii olbmot ealihit iežamet, geavahit ja ovttasdoaimmat luondduin mángga ládje⁷ Mii ealihit iežamet *luonddu attáldagain* ovdamearkka dihte biepmuin, bibmosiin, dálkasiin, energiijain, ávdnasiin, genaávdnasiin ja ávkeelliin. Dát njuolggut viežžan ládje luondduriggodagaid gohčodit dávjá luonddu ávnnaslaš buvttusin olbmuid, dahje biebmofuolaheaddji ekovuogádatbálvalussan. Lassin eanandolui, mearradollui ja vuovdedollui, miljárdmaid mielde olbmot miehtá máilmmi ávkkástallat badjel 50 000 šlája šattuid, elliid ja guobbariid bibmui, energiijai, dálkasiidda, ávdnasiidda ja eará ulbmiliidda⁸ ON biebm- ja eanandoalloorganisašuvdna čájeha ahte birashedjoneapmi dál unnida daid buktosiid, ja ahte dat lea okta dain sivain manne olbmuid lohku, geain lea váilevaš biebmán, lassána fas.⁹

Mii eallit maid *ovttas luondduin* ja leat sorjaveaččat dan ealiheaddji, vahátmuddejeaddji ja doabarabsorberejeaddji proseassain, maiddái gohčoduvvon luonddu regulerejeaddji buvttusin olbmuid, dahje regulerejeaddji ja veahkeheaddji ekovuogádatbálvalussan. Ahte diekkár buktosat luonddus jávket olbmuid, lea vuohttimis easka dallego resurssaid eai šat oaččo, doapparávdnasat čoggojit dahje go luondduvahádat čuožžilit. Dálkkádatpanela jáhkka ahte 2°C gaskamearálaš globála liegganeapmi sáhtta dagahit alla riskkaid borramušsilkharvuhtii, muhto 4°C liegganeapmi livččii roassun.¹⁰ Go luonddu fuolaheaddji ja regulerejeaddji kapasitehta hedjona dađistaga go dárbut lassánit, de hedjonit min návccat biebmán álbmoga máilmmiviidosáččat, mii navdojuvvo leat ovcci miljárda olbmo 2050:s. Mii eallit *luonddus* ja hábmet dan ealahusaid, kultuvrra ja áhpásmahtima bokte, ja mii eallit *luonddun* ja hábmejuvvo luonddus daningo ieža lea oassin luonddus. Dáid luondduriggodagaid gohčodit dávjá luonddu iimaterialaš buvttusin olbmuid, dahje kultuvrralaš ekovuogádatbálvalussan.

Luonddumanapeapmi headušta ON ceavzilvuodamihtuid ollašuhttima

Luonddumanapeapmi mielddisbuktá riskka ahte luonddu buktosat hedjonit olbmuid, ja riskka stuorit vahágiidda nugo dávddat, billisteaddji organismmat ja eará luondduvahádat. Ovttas dálkkádatrievdamiiguin ja eará birasbillistemiiguin luonddumanapeapmi danne headušta olu ON ceavzilvuodamihtuid. Dat čuočá garrasepmosit hearckes ja geafes riikkaide ja joavkkuide. Nu birasbillisteamit áitet servodaga stabilitehta ja lasihit riidduid ja migrašuvnna vára, mii fas gártá luonddumanapeami riskagovvii oassin.

Norgga luondu lea maid áitojuvvon

Norga lea stuora riika, guhkkín davvin, gos lea stuora luonddušláddivuohta ja unnán olmmoščoahkkisvuota. Goitge oaidnit ahte maiddái dáppe olbmot váikkuhit lundui ja dan attáldagaide olbmuid. Norgga luondduindeavssas, 260 luonddušláddivuoda indikáhtora vuodul buot ekovuogádagaid rastá, lea oktasaš árvu veahá vuollel 0,5, skálás mii lea gaskal 0 (luondduárvu váilu oalát) ja 1 (referánsadilli lunddolaš ekovuogádagaid, buresbirgejeaddji luonddus kulturvuodot ekovuogádagain almmá olbmuid váikkuhusaid haga). Earenoamážit vuovddit ja rabas vuomit gesset árvvu vulos. Luondduindeaksa jagi 2000 rájes čájeha unna posiitiiva ovdáneami vuovddiin ja sáivačáziin, ja váriin fas lea veahá negatiiva ovdáneapmi. Rabas vumiin lea čielga njiedjan. Eará ekovuogádagat leat leamaš oalle stabiillat.¹¹ Bealli luondduhámiin ja 21 proseantta Norgga šlájain leat rukseslisttus¹², ja maiddái dás gesset vuovddit (48 proseantta rukseslisttu šlájain) ja rabas vuomit (earenoamážit kultureanadagat, 29 proseanta rukseslisttu šlájain) vulos. Áitojuvvon šlájat dahket 12 proseantta buot árvoštallojuvvon šlájain, ja stuorámuš oassi áitojuvvon šlájain leat lottit, njiččehasat ja suotnašattut. Riddodanaseatnamat, balsajeakkit ja joganjálmmi leat ovdamearkkat áitojuvvon luondduhámiin. Áitojuvvon šlájaid lohku lea stuorimus Norgga lullinuortaguovlluin, ja doppe leatge maid eanemus mánggabealálaš hárvenaš eallinguovllut, ja stuorimus noadiheami luonddus. Máhtovuoddu Norgga rukseslisttuid hárrái lea mannejuvvon manemus jagiid, ja šlájaid lohku, mat

⁷ IPBES (2022a).

⁸ IPBES (2022b).

⁹ FAO ja earát. (2023).

¹⁰ IPCC (2023).

¹¹ Jakobsson og Pedersen (2020).

¹² Geahča Norgga rukseslisttu šlájain Artsdatabankenis (2021) ja Norgga rukseslisttu luondduhámiin Artsdatabankenis (2018).

leat árvoštallojuvvon rukseslistui, ja áitojuvvon šlájaid lohku leat lassáneame.

Globala treandaid mielde leat areálageavaheami rievdadusat huksemat, háddjemat, intensiiva geavaheapmi ja vesáluvvamat mat eanemusat váikkuhit luondduhámiid ja šlájaid jávkanvárrii Norggas. Oasi dán ovdáneami sáhtta govvidit dainna ahte sullii bealli Norgga nannánareálas lei álggus 1900-logus meahcceguovlu, ja dál lea 11,5 proseanta das báhcán. Seammás lea eanadagaid geavaheapmi ja váikkuheapmi sakka rievdan. Ovdamearka dihte lea ekstensiiva ávkkestállan ja eanadaga geavaheapmi nugo guohtun, vuovdečuollamat ja buollimat, mii lea dehálaš eaktun ollu semi-lunddolaš luondduhámiide ja daidda gullevaš šládjavalljivuhtii, garrasit unnon.

Nuoskkideapmi, goarideapmi ja vieris šlájaid sisafievrrideapmi leat maiddáit áittan Norgga lundui, dan botta go dálkkádatrieddamiin lea lassáneaddji negatiiva váikkuhus lundui mearas, rittus ja váris. Muhtun guovlluin ja luondduhámiin lea ollislaš noađuheapmi stuoris. Dat guoská earret eará njuoskaeatnamiidda ja kultureatnamiidda (earenoamážit semi-lunddolaš luondduhámiin), vuonaide nugo Oslovuotna, ja lulit áhpeguovluide. Birshálddašeami doaibmabijut mañemuš logijagiid leat unnidan muhtun negatiiva váikkuhusaid, muhto eará doaimmain vurdojuvvo leat eanet beaktu ovddasguvlui. Sivvan dasa lea muhtun muddui dat go váikkuhusat ain lassánit, ja muhtun muddui dat ahte ádjána ovdalguo juo dahkkon rievdadusaid váikkuhusat vuhttojit. Norgga birasáŋgiruššama árvoštallamis konkludere OECD ahte áŋgiruššan gáhttet luonddu ja luondduálddijivuoda ii leat doarvái olahit mihttomeari bissehit dahje jorgalahttit daid negatiiva treandaid luonddus.¹³

Gávppašeamis bokte olaha Norgga servodaga váikkuhus máilbmái gos leat stuora erohusat resurssaid háhkamis ja resursageavaheamis.

1.3 Luondduriskka buoret árvoštallan ja meannudeapmi addá buoret mearrádusaid servodahkii ja lundui

Luondduriskalahkoneapmi bohtá finánsasuorggis, muhto sáhtta geavahuvvot iešguđetge oktavuodain, maid dáid servodatdásis

Ođđa luondduriskadoahpagat leat vuolgán finánsasuorggi álgagiin, main lea leamaš dehálaš rolla

¹³ Geahča ee. kapihtal 2 OECD:s (2022b).

luondduvuđot ruhtadanraportereama ovttasbarogoprošavttas Taskforce on Natura-related Financial Disclosures (TNFD).¹⁴ TNFD-rámmat, mat čájehit mot luondduriskka berre árvoštallat ja gieđahallat, leat vuosttažettiin oaivvilduvvon dakkár váikkuhangaskaomiide mat leat áigeguovdilát ruhtadanmearrideddjiide. Dat mearkaša earret eará ahte dat deattuha fitnodatraportereamiid maid investorat sáhttet geavahit iežaset investerenmearrádusain. Rámmavuogádaga mielde galget fitnodagat vuos identifiseret iežaset sorjavašvuoda ja váikkuheami lundui ja luondduriggodagaide. Dasto galget árvoštallat mot sorjavašvuoda ja váikkuheapmi dagahit luondduriskka fitnodahkii, ja mot sii galget strategialaččat dan gieđahallat. Luondduriskkaide galget raporteret eará ruhtadanraportereamiid oktavuodas. Dakko čuovvu TNFD-rámmavuogádat Task Force on Climate-Related Financial Disclosures (TCFD)-rámmavuogádaga dálkkádatriskka várás hui bures.¹⁵

TNFD-rámmavuogádat sístisdoallá prinsihpa *duppál mávssolašvuoda* (gohčoduvvon maid dáid duppál materiálatehtan). Dat mearkaša ahte ii galgga dušše árvoštallat aktevrra luonddu sorjavašvuoda, muhto maid dáid mot dat váikkuha lundui. Goappašat rámmat geavahit einnostusaid reaidun riskaárvoštallamiid oktavuodas. Einnostusat leat earenoamáš ávkálaččat bohttevaš ovdáneami analyseremis mii čatnasa stuora eahpesihkarvuhtii, danin go dat addet vejolašvuoda guhkidit čuozaheama go guoská sihke luonddu ja servodaga ovdáneapmái. Fysalaš luondduriska ja nupástuhttinriska ii dárbbáš čuovvut seamma ovdáneami áiggi badjel, ja dan sáhtta maid illustreret einnostusaid bokte.

Luondduriskadoahpaga leat maid dáid geavahišgohtán eará oktavuodain. Riikkaidgaskasaš ekonomalaš organisašuvnnat leat ovdánahtán metodihka nu ahte mearrádusdakkkit sáhttet atnit dan eará mihttodoaimmaide. Dat guoská ovdamearka dihte Organisasjon for økonomisk samarbeid og utvikling (ekonomalaš ovttasbarggu ja ovdáneami organisašuvdna) (OECD), ja Network for Greening the Financial System (NGFS), mii lea guovddášbáŋkkuid ja finánsabearráigeahčuid ovttastus, mat barget buoret gieđahallat biraslaš riskkaide finánsasuorggis. Dain oktavuodain leat rámmavuogádagaid heivehan dáid organisašuvnnaid ovddasvástádussurggiide, earret eará go guoská ruđalaš stabilitehta sihkkarastimii.

¹⁴ Geahča eanet TNFD neahttsiidduin <https://tnfd.global/>.

¹⁵ Eanet dieđut TCFD birra leat dás <https://www.fsb-tcfd.org/>.

Luonddušiehtadusa mihttu 15 dadjá ahte galgá movttiidahttit ja láhčit dili nu ahte ealáhusat, ja earenoamážit stuora ja transnationála fitnodagat ja finánsaásahusat, jeavddalaččat gozihit, árvoštallet ja rahpasit mitalit iežaset riskkaid, sorja-vašvuodaid ja váikkuhusaid luonddu dáfus.

Riska lea negatiiva váikkuhusaid birra, muhto nuppástumis leat maid vejolašvuodát

Buot dilálašvuodain čuožžilit vejolašvuodát, maiddá go luondu manahuvvo dahje rámmaeavttut gáržžiduvvojit. Aktevrat sáhttet árrjalaččat ohcat vejolašvuodaid odđa márkaniidda, odđa buktagiidda ja bálvalusaide, beaktilit proseassaide ja resursageavaheapmái, kapitála ja ruhtadeami eará ládje háhkamii ja beaggima buorideapmái. Muhtumiidda leat vejolašvuodát maiddá dakkár dilálašvuodain mat sáhttet leat negatiiva servodahkii. Ovdamearkka dihte vieris šlájaid ávkkástallan, nugo gonagasreabbá ja ruoššaluosa.

Vejolašvuodaid sáhtta maid čatnat njuolga doaimbajuid mat buoridit birrasa, ovdamearkka dihte eanet gierdogeavaekonomiija bokte ja luonddu suddjema ja divvoma bokte.

Luonddumanameami riskageahčasteapmi, nugo lánvegeoddii evttoha, addá vejolašvuoda buorebut ipmirdit ja vuhtiiváldit sihke positiiva ja negatiiva váikkuhusaid luonddumanameamis ja rámmaeavttuid rievdamis muhtun aktevrra doaimmas. Dat ii leat dušše ávkkálaš ovttaskas aktevrii, muhto sáhtta maid váikkuhit positiivvalaččat servodatdásis, dannego aktevrraid ollislaš heiveheapmi sáhtta váikkuhit ruoná nuppástussii.

Luondduriskka analysain leat iešguđetlágán rámmat ja geahčanguovllut

Luondduresursaanalysa vuolggasadjin lea dan aktevrra geahčanguovlu, mii árvoštallá iežas riskka. Aktevrain mii oavvildit buohkaid, geat dahket mearrádusaid luonddu hárrái, ležžet dal priváhta dahje almmolaš suorggis, nationála mearrádusdahkkit dahje ovttaskas suohkana dahje fitnodaga mearrádusdahkkit. Lea oktavuoha gaskal fysalaš luondduriskkaid ja nuppástuhttinriskka, dan bokte ahte nuppástuhttinriskka boahdá das go servodat geahččala unnidit váikkuhusa lundui. Muhto nuppástuhttinriskka boahdá maid olu eará beliin – earenoamážit das ahte leatgo rievdadusat rámmaeavttuin einnostahtti, leatgo demokrátalaččat vuodduvuvvon, leatgo beaktilat ja dáhpáhuvvot go dakkár vugiin masa servodaga aktevrrat luhttet.

Mandáhta mielde leat doahpagat čilgejuvvon Dálkkádatriskalávdegotti lahkoneami ja doabageavaheami vuodul,¹⁶ ja guovddáš riikkaidgaskasaš referánssaid ipmárdusa ja geavaheami mielde, oktan TNFD, OECD ja NGFS, nugo ovdalis namuhuvvon¹⁷ Lávdegotti analysa vuhtiiváldá maid dan mot stáhta ja suohkanat barget riskaanalysaiguin ja gearggusvuodain oppalaččat, ja Dálkkádatpanela riskadefinišuvnna, mii čilge negatiiva váikkuhusaid vára sihke olbmuid ja ekologalaš vuogádagaide¹⁸

Vaikko riskaárvoštallamat leat ávkkálaččat ja sáhttet buktit buriid váikkuhusaid ovttaskas olbmuid ja servodahkii, de gávdnojit goitge dehálaš gažaldagat maid ii sáhte vástidit ekonomalaš dahje riskafágalaš reaidduiguin. Dát guoská earret eará gažaldagaide juogadeami birra riikkaid gaskkas ja buolvvaid badjel, ja luonddu iešárvvu vuhtiiváldima birra, mat leat vuđolaš filosofalaš ja etihkalaš gažaldagat. Dasto čuoččáldahitet mángga mearrádusa ja vihkkedallama luonddu geavaheami ja suodjaleami oktavuodas guovddáš juridihkalaš gažaldaga. Norgii leat earenoamáš dehálaččat álbmotrievttálaš geatnegasvuodát ja vuoiatvuodát, mat leat čadnon sámi ealáhusaid doaimmaheapmái ja sámi kultuvrra seailluheapmái. Lávdegoddi deattuha ahte luondduriskka bargu ferte reflekteret ja heivehuvvot dakkár rámmaide ja ráddjehusaide.

Systemáhtalaččabu árvoštallan ja luondduriskka gieđahallan mielddisbuktá mearrádusaid mat dorjot dan nuppástusa maid mii dárbašit

Lávdegoddi oavvilda ahte buoret árvoštallan ja meannudeapmi luondduriskka dáfus váikkuhivččii dehálaš oktavuodaid deattuheapmái:

- Sorjjasvuoha: Aktevrraid ja servodaga fysalaš sorjjasvuoha lundui, ja hearkivuoha boahtevaš luonddumanameapmái ja luonddu heakka-dehálaš buktosiid hedjoneapmái, ja nu ipmirdit eambo das maid luonddu manaheapmi sáhtta mielddisbuktit goluid ja heajut čálggu dáfus.
- Váikkuheapmi: Aktevrraid fysalaš váikkuhusat lundui, ja mot dat váikkuhusat sáhttet stuoridit sin iežaset ja earáid hearkivuoda, das maiddá riskka áššáskuhttot, ja nu buorebut ipmirdit man mávssolaš lea unnidit váikkuhusa.

¹⁶ Geahča NAČ 2018: 17.

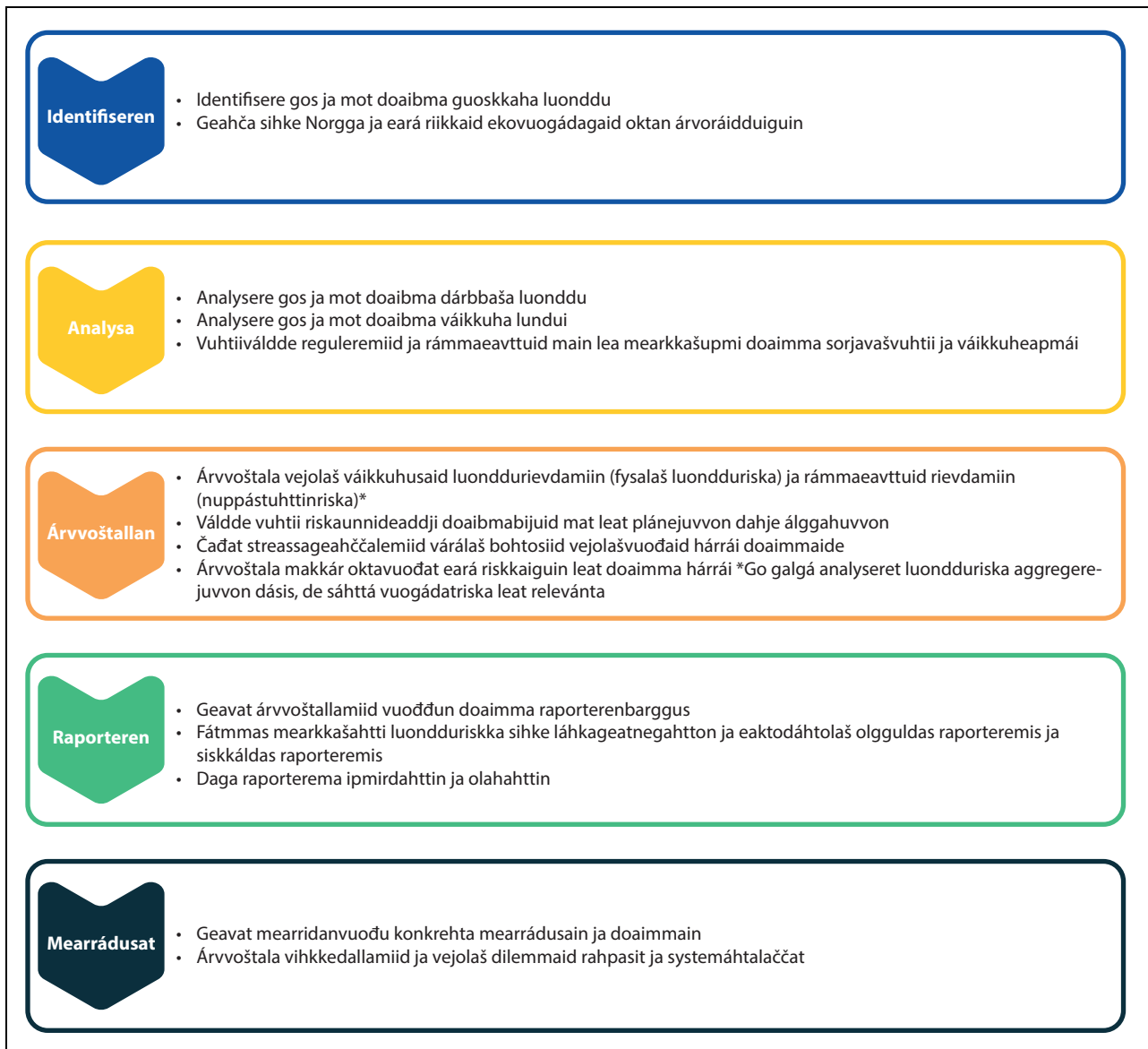
¹⁷ Geahča TNFD (2023a ja b), OECD (2023b) ja NGFS (2023).

¹⁸ Reisinger ja earát (2020) ja IPCC (2021).

- Eahpesihkarvuohta: Eahpesihkarvuohta mii lea aktevrraid ja servodaga ovddabealde, maddái hearkivuohta earenoamáš várálaš bohtosiidda, ja nu oažžut eanet ollislaš vuodu mearrádusaide.
- Oktasaš ipmárdus luondduriskkaidda hárrái ja rabas, olámuttus máhttu riskka birra movttiidahtta aktevrraid doaimmaide mat unnidit sin iežaset ja earáid riskka ja buorida vejolašvuoda posiitiiva bohtosiidda servodaga nuppástuhttimis.

Lávdegoddi rávve vihtta váldoceaški luondduriskka barggus

Lávdegoddi rávve vihtta oppalaš metodalaš váldoceaški maid berre čuovvut luondduriskabarggus, beroškeahtta aktevrras ja dásis, ja sihke almmolaš ja priváhta suorggis. Ceahkit čájehuvvot govvosis 1.1f.

Govus 1.1 Metodalaš váldoceahtit luondduriskka barggus

Illustrašuvdna: Konsis

Gáldu: Luondduriskalávdegoddi

1.4 Ealáhusat ja suorggit Norggas sihke váikkuhit luonddu ja leat sorjaveaččat das

Olu ealáhusat ja suorggit Norggas leat njuolgut *sorjaveaččat* ávnnaslaš luonddubuktagiin. Dat guoská earenoamážit vuoddoealáhusaide, muhto maiddái dakkár ealáhusaide go mátkeealáhussii ja energiijabuvttadeapmái ja muhtun earenoamáš areálagáibideaddji surggiide. Olu ealáhusat, suorggit ja servodatberoštusat maiddái dárbašit dakkár regulerejeaddji buktosiid luonddus dego čáhce- ja dulvereguleremiid, ja karbona ja biebmoadvnasiid sisaváldima ja gálvojođu. Lassin álbmot ja ruovttudoalut dárbašit viiddis veahki luonddus deavdin dihte sin dárbbuid, doaimmaid ja beroštumiid.

Buot ealáhusat (oktan ruovttudoaluiguin) maid lávdegoddi lea geahčadan, *váikkuhit* lundui, vaikko vel iešguđetge dásis ja iešguđetge ládje. Buot váldoekovuogádagaide, mat mis leat Norggas – áhpi, riddu, jogat ja jávrrit, njuoskaeatnamat, vuovddit, kultureanadagat ja rabas vuomit, várit ja gilvojuvvon eatnamat – leat servodaga doaimmat váikkuhan, muhto sihke váikkuhusa dásis ja iešguđetge váikkuhanfaktoriid relatiivvaláš mearkkašupmi molsašuddá váldoekovuogádagaide ja regiovnínnaid gaskkas.

1.5 Norgga ealáhusat ja suorggit leat rašit luondduriskka vuostá

Servodaga váikkuhus lundui areálarievdamiid, ávkkástallama, dálkkádatrievdamiid, nuoskkideami, ja vieris šlájaid leavvama bokte goarida luonddu buktosiid olbmuid nu ahte dat iešguđetge ládje dahket ealáhusaid, surggiid ja servodaga ollislaččat rašsin fysalaš luondduriskka vuostá. Ealáhusaid ja surggiid eksponeren fysalaš luondduriskkaide lea earenoamážit čadnon sin sorjjasvuhtii lundui. Eanetlohku dain ealáhusain ja surggiin, maid lávdegoddi geahčada, vásihit luondduriskka mii čatnasa luonddu regulerejeaddji buktosiid hedjoneapmái, ovdamearkka dihte lassánan jáhkehahttivuoda ja váikkuhusaid bokte dakkár luondduvárálašvuodaide nugo dulvi, rihtu, goikkádat ja erošuvdna. Dat dagaha ealáhusaid, surggiid ja dálloaluid hearkein ollu vahátriskkaide vuostá, mas earenoamážit infrastruktuurra billisteamit sáhttet čuohtat servodahkii viidat.

Massit ávnnaslaš buktagiid luonddus čuohtá earenoamážit vuoddoealáhusaide (geahča vuollelis), muhto mielddisbuktá maiddái riskka ruovttu-

doaluid vejolašvuhtii doaimmahit earret eará meahcástallama ja luondduresurssaid ávkkástallama, ja industriijai ja gálvogávppašeapmái fas čuohtá eanaš árvoráidduid bokte. Ii-ávnnaslaš luonddubuktagiid massin čuohtá eanet oppalaččat, ovdamearkka dihte go fysalaš ja mentála dearvvašvuodadoarjagat unnott, ja kulturdoaimmaheami vejolašvuodaide massá, maiddái sámi kulturdoaimmaheami.

Areálageavaheami rievdamat leat váldosivvan luonddumanaheapmái, ja čuohtadafáktor luondduriska duogábealde

Areála lea vátna resursa – sihke nannámis ja riddo- ja mearraguovlluin – ja areálageavaheami rievdamat leat stuorámuš sivan luonddu manaheapmái ja billašuvvamii sihke Norggas ja máilmmi-viidosaččat. Lávdegoddi oaidná ahte areálageavaheami rievdamat leat maiddái dehálaš fáktorat fysalaš luondduriskka duohken, mii čuohtá Norgga ealáhusaide ja surggiide. Areálageavaheami rievdamat lea okta váldosivvain regulerejeaddji buktosiid manaheapmái, nugo karbonavuorkun ja čáhcereguleren, ja ii-materiálalaš buktosiid manaheapmái, nugo kultuvrralaš árvvut ja dearvvašvuodaváikkuhusat, mii guoská olu aktevrraide servodagas. Muhtun ealáhusaide leat areálageavaheami rievdamat sivan materiálalaš buktosiid manaheapmái, nugo gilvvaeatnamat ja guohtuneatnamat. Daid buktosiid hedjoneapmi lea gáldun fysalaš luondduriskii.

Seammás sáhtta stuorát fuomášupmi areálaide ja areálageavaheapmái servodagas dagahit čavgadet rámmaeavttuid gávdnat areálaid ealáhusdoaimmaide. Dat fas sáhtta leat nuppástuhttinriskka gáldun ealáhusaide ja surggiide, main lea stuora dárbu geavahit dahje ávkkástallat areálaid, dahje mat sakka váikkuhit areálaide, nugo ovdamearkka dihte huksehus ja ráhkadus, fápmobuvttadeapmi, eanandoallu, guolástus, petroleumsuorgi, meara-biegga, mearradoallu ja minerálaroggan.

Vuoddoealáhusat leat earenoamáš hearkkit fysalaš luondduriskii

Vuoddoealáhusat eanandoallu, vuovdedoallu, guolástus, akvakultuvra ja boazodoallu leat, ovttas mátkeealáhussain, dat ealáhusat mat sin sorjaveašvuoda geažil, sihke regulerejeaddji ja materiála buktosiidda luonddus, leat hearkkimusat luonddu manaheami ja hedjoneami riskii Norggas. Dat čuohtu das go negatiiva váikkuhusat, earret eará areálageavaheami rievdamiid, dálkkádatrievdamiid ja vieris billisteadji šlájaid bokte, sáhttet

goaridit luonddu regulerejeaddji, materiála ja ii-materiála buktosiid. Fysalaš luondduriska čuohta vuoddoealáhusaide earret eará dan bokte go lea stuorát várra ahte dávdad ja vahágahttit levvet, buvttadanmunni unnu ja stuorát várra vahágahttit gilvagiid ja infrastruktuurra, ja go areálat leat unnit olámuttus ja dat ráddje ealáhusaid heivehannávccaid.

Ealáhusat, suorggit ja ruovttudoalut Norggas deaividit luondduriskain sin riikkaidgaskasaš árvoráidduid bokte

Ealáhusat, suorggit ja ruovttudoalut Norggas leat sorjavaččat vuoddoávdnasiin ja resurssain mat bohtet eará guovlluin máilmmis, ja sáhttet deaividit luondduriskain riikkaid ja regiovnnaid bokte maiguin gávppašit. Luonddu manaheapmi ja hedjoneapmi olggobealde Norggas sáhtte danne dagahit Norgga ealáhusaid hearkein fysalaš luondduriskii. Konkrehta ovdamearkkat leat riskkat mat čatnasit biepmu sisafievrrideapmái, fuodarresurssat eanandollui ja akvakulturealáhus dahje eará ealáhusat mat dárbbášit sisafievrridit gálvvuid, nugo ovdamearkka dihte gávpegálvvut nugo borramušgálvvut ja tekstiillat. Earenoamážit lea gárvves gálvvuid ja bálvalusaid sisafievrrideapmi dehálaš ruovttudoaluide.

Nuppástuhttinriskka lea dan duohken man viiddis, jođánis, beaktilis ja vuorddehahti nuppástus lea

Rámmaeavttut, mat váikkuhit dasa mot mii geavahit luonddu, sáhtta rievdat, ja vejolašvuodat leat stuorát boahteáiggi váikkuhangaskaomiid geavaheami dáfus. Eahpesihkarvuolta boahtevaš rámmaeavttuid hárrái ja daid mearkkašupmi hábme nuppástuhttinriskka. Eiseválddit berrejit láhčit dili dasa ahte unnidit fysalaš luondduriskka ollislaš, guhkitáiggi, máhttovuđot ja einnostahti politihka bokte, mii čađahuvvo dainna lágiin ahte dagaha nu unnán nuppástuhttinriskka go vejolaš aktevrraide ja ealáhusaide. Eiseválddiid ipmárdus ja gulahallan ealáhusaiguin ja bargoeallima áššebeliiguin lea guovddáži go galgá unnidit nuppástuhttinriskka ođđa politihka sisafievrrideamis.

Mánja ovttasaktevrra sáhttet unnidit iežaset luondduriskka go geahpidit iežaset sorjavašvuoda dahje váikkuhusa lundui. Politihkas, rámmaeavttuin, geavaheaddjipreferánssain ja teknologijaovddideamis lea čoavddarolla fysalaš luondduriskka oktavuodas, mii boahta earáid váikkuhusain lundui, dahje nuppástuhttinriskka oktavuodas.

Váikkuhangaskaomit ja reaiddut, maid roavvát sáhtta juohkit reguleremiidda, insentiivvaide ja diehtujuohkimiidda, fertejit ovddiduvvot ja adnot nu ahte sáhtta vihkkedallat iešgudetge mihtuid ja beroštusaid vuostálagaid dakkár vugiin mii beaktilit vuhtiiválda servodaga oktasaš ja guhkesáigasaš beroštusaid. Lávdegoddi oaivvilda ahte luonddušiehtadus addá eanet einnostahti geainnu luondduhálddašeamis. Berre mearridit áige- ja lohkomihuid doaibmabijuid álggahemiide. Boahtevaš stuoradiggedieđáhus luonddušiehtadusa čuovvolemii birra lea čoavdda dasa. Politihka ja doaibmabijut fertejit vuhtiiváldit Norgga váikkuhusaid lundui eará riikkain, earret eará borramuša ja eará buktagiid ja bálvalusaid sisafievrrideami bokte.

Legitimitehta ja guhkesáiggi politihka unnida nuppástuhttinriskka

Jus politihka galgá leat einnostahti ja guhkesáigasaš ja fievrriduvvot politihkalaš fápmolohallamiid bokte ja vuhtiiváldit oktasaš servodatberoštusaid, maiddá boahtevaš buolvvaid beroštusaid garvit katastrofalaš bohtosiid, de das ferte leat legitimitehta sihke álbmogis ja viidat politihkalaš suorggis. Dat gáibida maiddá ahte fuobmá mot politihkalaš doaibmabijut váikkuhit iešgudetge servodatjoavkkuide, das maiddá juogadanváikkuhusaid bokte. Dalle ferte earret eará vuhtiiváldit riikka geografija ja ealáhusstruktuurra. Politihka rievdadeamis ferte vuhtiiváldit dan riskka ahte doaimmat sáhttet sirdojuvvot olggos riikkas, muhto ollislaš birasváikkuhus ii dattetge unno.

Areálageavaheami rievdamat ja dálkkádatrievdamat leat dehálaš negatiiva luondduváikkuhusat sihke máilmmiviidosáččat ja Norggas. Danne vuordá lávdegoddi ahte vejolaš surggiidgaskasaš eiseváldedoaimbajut areálageavaheami rievdamat ja dálkkádatgássaluoitima negatiiva váikkuhusaid unnideami várás, mielddisbuktet stuorát nuppástuhttinriskka muhtun aktevrraide ja surggiide. Suorggit nugo fápmobuvttadeapmi ja -distribušuvdna, huksehus ja ráhkadus, eanandollu, vuovdedoallu, guolásteapmi ja akvakultuvra industriija, fossiila energiija ja eará ealáhusat mat dárbbášit areála ja/dahje main leat stuora dálkkádatgássaluoitimat, leat earenoamážit ekspone-rejuvnon dakkár nuppástuhttinriskkaide. Doaimbajut mat galget muddet nuoskkideami, badjelmearálaš ávkkástallama ja vieris billisteaddji slájaid, sáhttet maiddá dagahit nuppástuhttinriskka dihto guovlluin. Maiddá dán oktavuodas lea nuppástuhttinriskka čadnon dasa man guhkesáigasaš ja einnostahti politihka lea.

Lea ain olu bargu ovddidit nanu ja soabaduvvon metodihka mainna árvoštallá ja giedahallá luondduriskka nationála dásis. OECD ja earát leat ráhkadan buori vuodu analysaide ja viidásit bargui, earenoamážit ekonomalaš dilálašvuodaide ja finánsasuorgái. Riikkaidgaskasaš standárddaid ja soabaduvvon metodihka bokte olaha johtileappot implementerema, ja lea dehálaš ahte Norgga čuovvu daid seamma standárddaid ja váikkuha daid ovdáneapmái ja sajáidduhtimii.

1.6 Ruoná nuppástus lehttoha, muhto boahhteáiggi ovdáneapmi lea eahpesihkar

Dađi mielde go eambbogat šaddet dihtomielalaččat globála luonddumanameami ja -billisteami viidodahkii ja váikkuhusaide maid dat dagaha servodahkii, de oidnet eambbogat dárbbu nuppástuhtit servodaga nu ahte mii buorebut vuhttiiváldit luonddu. Luonddušiehtadusa čuovvuleapmi ja EO ruoná ángiruššan¹⁹, maid EO-kommišuvdna ovddidii 2019:s, gáibidit ahte mii sirdásit dakkár servodagas eret, man vuodđun lea rievdadit luonddu, ja dakkár servodaga guvlui, mii rievddada iežas vai sáhtta dustet álbmoga dárbbuid luonddu gierdanrájiid siskkobealde.

Luonddušiehtadusa ja Parisašiehtadusa čuovvuleapmi buktá nuppástusaid

Lávdegoddi bidjá vuodđun ahte luonddušiehtadus lea rámmán boahttevaš Norgga ja riikkaidgaskasaš politihkkii ja servodatovddideapmái²⁰ Lávdegoddi bidjá maiddá vuodđun ahte Norgga čuovvuleapmi Parisašiehtadusas ja bargu olahit mihttomeari nettonulla globála dálkkádatluoitin 2050:s, galgá báidnit servodatnuppástusa, ovttas olu eará riikkaidgaskasaš siehtadusaid čuovvolemiiiguin. Luonddušiehtadusa bokte leat máilmmi riikkat mearridan álggahit doaimmabijuid mat galget bissehit šlájaid nálhuvvama ja luondduareálaid manaheami maid olbmot dagahit (mihttu 1 ja 4). Dan galgá olahit earret eará beaktilis suodjaleami ja hálddašeami bokte ekologalaš ovddasteaddji, buriid oktilis ja vuoiggalaš hálddašuvvon suodjaluovvovuoigadagaid ja eará beaktilis areála-

vuodot suodjalandoaimmabijuid bokte, dan oassi lea 30 proseantta billahuvvan luondduareálain nannámis ja jogain, jávriin, rittus ja mearas (mihttu 3), 30 proseanta billahuvvon luonddu divodeami bokte (mihttu 2) ja dan bokte ahte eanet vuhttiiváldit luonddu buot areáplánemis (mihttu 1). Riikkat leat soahpan ahte luondduvuodot ealáhusat galget leat ceavzilát (mihttu 10), ja ahte buot meahcešlájaid geavaheapmi, ávkkestállan ja gávppáheapmi galgá dáhpáhuvvat dakkár vugiiguin mat leat ceavzilát, oadjebasat ja lobálaččat (mihttu 5, 9 ja 13). Álgoálbmogiidda ja báikegottiide galgá sihkkarastit mielváikkuheami, mielmearrideami ja vejolašvuoda háhkat sihke materiála ja immateriála luondduriggodagaid (mihttu 11, 12 ja 19–23). Geavaheapmi, nuoskkideapmi, vieris šlájaid leavvan, doabbarat ja biebmogolaheapmi galget unni-duvvot, birasvahátlaš doarjagat galget jávkaduvvot, ja priváhta aktevrrat galget mobiliserejuvvot ja váldit ovddasvástádusa (mihttu 6, 7, 8 ja 15–18). Jus dáid mihtuid galgá olahit, de lea máhtolašvuolta ja rabasvuolta dehálaš, ja ahte luondduberoštumit eai meannuduvvo sierra, muhto baicca integrerejuvvot relevánta politihkkii ja hálddašeapmái (mihttu 14, 15 ja 17).

Luonddumihttomeriin ovttas mihttuin ahte geahpedit dálkkádatgássaid globála nettoluoitimiid nullii ovdal jagi 2050 leat viiddis váikkuhusat servodahkii, nu maiddá eanandollui, guolásteapmái, vuovdedollui, energijasuorgái, industriijii, fievrideapmái ja huksensuorgái. Lassin bohtet váikkuhusat ruovttuolauide, danin go mii geavahit maid gálvvuid ja bálvalusaid mat eai boade Norgga ealáhusain ja surggiin.

EO ruoná ángiruššan ja ovdáneapmi EO:s mearkkaša stuora rievdadusaid maiddá Norgii

EO gávccát birasdoaimmaprogramma (2021–2030) čielggada mot luonddu- ja birasberoštumit ferttejit čatnasit ekonomalaš ja ruđalaš vuogadahkii, ja sirđasuvvamii eanet sirkulára ekonomiija guvlui²¹

EO politihkka boahdá váikkuhit Norgga ealáhusaide ja surggiide, almmolaš ja priváhta suorggis, reguleremiiguinmat lahttuduvvojit Norgga lágaide EØS-siehtadusa bokte. Váikkuhus boahdá maid reguleremiiguinmat váikkuhit Norgga beroštumiide dahje Norgga doaimmaide EO-riikkain, ja eará váikkuhusaid bokte Norgga politihkkii ja min reguleremiid, rámmaeavttuid ja márkaniid ovddideapmái.

¹⁹ Geahča ovdamearkka dihte <https://www.miljodirektora-tet.no/ansvarsonrader/internasjonal/ronn-giv/>.

²⁰ Eanet dieđuid luonddušiehtadusa birra, oktan dárogiel jorgalemiin, gávnnat dás <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/naturmangfold/innsiktsartikler-naturmangfold/det-globale-kunming-montreal-rammeverket-for-naturmangfold-naturavtalen/id2987476/>.

²¹ Geahča https://environment.ec.europa.eu/strategy/environment-action-programme-2030_en.

Finánsaealáhus lea ruoná nuppástusa guovddázis

Ođđa EO reguleren bidjá čielgaseappo gáibádu-said ahte finánsafitnodagat galget unnidit negatiiva váikkuhusaid ja bargat luonddu positiiva ovddideami guvlui. Gáibádu-said galget doalvvuhit eanet ceavzilis investeremiid ja čovdosiid guvlui, ja unnidit riskka resurssaid lássemii ja boasttuinvesteremiidda mat eai leat ceavzilat eage sáhte šaddat ceavzilat.

Guovddáš bargu finánsaealáhussii lea árvvoštallat, haddemeroštallat ja ođdasit juohkit riskka ekonomiijas. Luondduriska sáhtta mielddisbuktit árbevirolaš finansiála riskka finánsafitnodagaide, ovdamearkka dihte kredihhtariskka, likviditehtariskka, strategalaš riskka dahje doaibmi riskka. Dat guoská sihke finánsaealáhusa iešgudetge surggiide, earret eará bänkkuide, vahátdáhkádusfitnodagaide ja eallindáhkádus- ja penšuvdnalágideddjiide, ja eará investoraide. Finánsaealáhus ja finánsafitnodagat berrejit danne leat guovddáš láidesteadjin luondduriskka buoret árvvoštallama ja giedahallama várás, sihke siskkáldasat ealáhusas ja eará ealáhusain maid dat bálvala. Lávdegoddi mearkkaša ahte mángga Norgga finánsafitnodaga leat juo bures boahtán johtui dainna.

1.7 Luondduriskametodihka geavaheapmi sáhtta doarjut nátionála mearrádusaid ja mearridanproseassaid

Norga lea eksponerejuvnon luondduriskii mas lea mearkkašupmi nátionála dásis

Luondduriska Norgii čuožžila ovdánahtindovdomearkkaid geažil luonddus ja servodaga responsas dasa sihke riikkaidgaskasaččat ja Norggas. Luonddupanela árvvoštallamat luonddu dilálašvuoda hárrái ja riikkaidgaskasaš aktevrraid árvvoštallamat nugo OECD, NGFS ja finánsaministariid čeahkkádusas dálkkádatgiedahallama várás, addet čielga vuodu dadjat ahte mii oazžut vuordit stuora ekonomalaš ja eará čálgovuđot negatiiva váikkuhusaid luonddumanameami geažil. Go mii leat smávva ja rabas ekonomiija de midjiide váikkuha maiddái lassáneaddji riska riikkaidgaskasaš árvoráidduin, main lea stuora váikkuhus lundui ja mat leat sorjavaččat luonddus.

Dat ovttasdoaimmá ekovuogádatbálvalusaid massiimiiguin ja rievdaduvvon rámmaeavttuiguin Norggas, mii váikkuha ealáhusaide ja surggiide Norggas. Luonddusiehtadus ja EO-njuolggadusat váikkuhit Norgga rámmaeavttuide njuolgut go dat implementerejuvvojit nátionálalaččat. Oktiibuot dagaha dat luondduriskka nátionála dásis. Lassin nátionála riska sorjá daid riskkaid ja eará riskkaid ovttasdoaimmamis maid servodat ferte dustet.

Relevánta eiseválddit berrejit árvvoštallat okta-vuoda gaskal luondduriskka ja ruđalaš stabilitehta

Leat čielga mearkkat, earret eará OECD:s, Eurohpá guovddášbänkkus (ECB) ja NGFS:s ahte luondduriska sáhtta ja boahtá váikkuhit ruđalaš stabilitehtii, dakko bokte go finánsasuorggi eksponeremat váikkuhuvvot mearkkašahtti luondduriskkas. Norga lea eksponerejuvnon globála luondduriskii, daningo lea rabas ja álgoávnaseksporterejeaddji ekonomiija ja das leat stuora olgoriikainvesteremat Stáhta olgoriikka penšunfoandda bokte. Danne berrejit guoskevaš eiseválddit vuoruhit barggu árvvoštallat luondduriskka ja ruđalaš stabilitehta.

Unniduvvon luonddumanameami unnida luondduriskka boahhteáiggis

Luonddupolitihka ja luondduriskka giedahallama gaskkas leat positiiva vuorrováikkuhusat. Viiddis ja beaktilis luonddupolitihka čadaheapmi ii leat dehálaš dušše dasa ahte eastadit duodalaš luonddumanameami, muhto dat sáhtta, jus dahkko rivttes ládje, maiddái unnidit nuppástuhttinriskka ruoná nuppástusas. Fysalaš luondduriskkaid váilevaš ja dievasmeahtun giedahallan dál sáhtta dagahit stuora negatiiva váikkuhusaid ja šaddat divra-seabbon mañnel.

Fysalaš luondduriska unniduvvo go suodjala ja divoda luonddu, ja go unnida negatiiva váikkuhusaid lundui Norggas ja eará riikkain. Dan sáhtta čadahit go bidjá doaibmabidjohierarkiija vuodđun mearrádusaid mat váikkuhit lundui. Dat mearkkaša ahte vuos galgá plánet eastadeame negatiiva váikkuhusaid lundui dallego lea vejolaš. Dain dáhpáhusain go ii leat vejolaš garvit vahága, de galgá bidjat johtui doaibmabijuid mat unnidit vahága, dahje ođasmahttit dahje divodit luonddu. Mañemus molssaeaktun sáhtta buhttet luonddu billistemiid.

1.8 Almmolaš suorgi ferte árrjaleappot bargat luondduriskkain

Lávdegoddi oaidná áibbas áigeuovdilin ahte luondduriska biddjo áššelistui maiddá almmolaš suorggis. Almmolaš suorgi lea sorjavaš luonddus ja dahká olu mearrádusaid mat váikkuhit lundui sihke njuolggut ja eahpenjuolggut. Suorgi lea eksponerejuvvon sihke fysalaš luondduriskii ja nuppástuhttinriskii. Dat guoská stáhtii ja suohkaniidda regulerejeaddji eiseváldin, doaimmaheddjin, eaiggádin ja oastin.

Lávdegotti guorahallan čájeha ahte gávdnojit mánnga gáibádusa mat mielddisbuktet ahte iešguđetlágán almmolaš aktevrrat, sin iešguđetlágán rollain, galget analyseret ja gieđahallat luondduriskka dallego lea áigeuovdil, muhto ahte mánnga sajis leat váilevaš bargovuogit.

Máhttuvuođu ferte buoridit

Jus galgá sáhttit bures árvoštallat luondduriskka áigeuovdilis proseassain ja mearrádusain, de ferte leat sajis relevánta ja dieđalaččat luohtehahtti máhttuvuođu mas lea nanu politihkalaš legitimatehta. Dat lea deattuhuvvon mánnga cealkámušas lávdegoddá, earret eará doaimmahusain, ealáhussuorgeorganisašuvnnain, finánsaealáhusas, suohkaniin ja stáhta etáhtain. Das lea sihke stáhtas ja suohkansuorggis ovddasvástádus – dakko bokte ahte ráhkadit buori diehto- ja kárta-vuođu, ja dakko bokte ahte deavdit iežas raporte-rengáibádusa. Lea maiddá dehálaš ahte dieđut ja diehtjuohkin leat álkit olámuttus ja álki ipmirdit sidjiide geat galget atnit daid.

Lávdegoddi deattuha ahte jus galgá deaivilit analyseret luondduriskasuorggis, de ferte diehtit gos doaimmat dáhpáhuvvet ja movt dat váikkuhit. Vai dieđut lea ávkálaččat, de fertejit dat sistisdollat aiddolaš ja báikáduvvon dieđuid, sihke luonddu birra ja daid doaimmaid birra maid geahčada. Dat lea stuora erohus dálkkádatriskka árvoštallamiid diehtodárbbus.

Luonddukárten ja báikáduvvon diehtu das mot doaimmat dárbbasit ja váikkuhit luonddu lea dárbbaslaš vai sáhtta analyseret ja gieđahallat luondduriskka. Máhttuvuođu, mii lea olámuttus plánema ja hálddašeami váste, lea buori muddui hábmejuvvon dan várás ahte fuolahit earenoamáš luonddu dahje čadnon ovttaskasmearrádusaide ja doaimmabijuide. Dárbbasuvvo eanet máhttu ekologalaš oktavuodaid birra, ekologalaš proseassaid birra ja luonddu buktosiid birra olbmuide.

Kapasitehta ja gelbbolašvuoda ferte loktet

Máhttuvuođot bargu luondduriskkain bidjá čielga gáibádusaid kapasitehtii ja gelbbolašvuhtii mii gávdno suohkaniin, fitnodagain ja doaimmain, stáhtalaš aktevrrain ja fágabirrasii, mat adnojit čielggadan- ja analysabarggus. Dárbbahuvvo dutkan ja oahpahuš luondduriskka guoski fáttáid birra, mat dorjot gelbbolašvuoda ja máhttuvuođu ovdáneami mánnga fágasuorggis. Luondduriskamáhttu berre maid nannejuvvot bargoeallimis ja servodagas muđui.

Viidáseappot háliida lávdegoddi váldit ovdan ahte nuppástusat bargoeallimis, mat čuvvot dálkkádat- ja luonddupolitihka, dagahit nuppástuhttinriskka ja mielddisbuktet rievdadusaid ealáhustruktuvrrain, fidnočoahkkádusain ja bargosisdoluš. Lávdegoddi doarju Gelbbolašvuodadárbovávdgotti deattuheami das ahte oahppu ja gelbbolašvuoda lea mearrideaddjin dasa ahte lihkestuvvat ruoná nuppástusain, sihke oanehit ja guhkit áigái²² Váilevaš gelbbolašvuoda sáhtta goazahit nuppástusaid mat dárbbahuvvojit vai olaha dálkkádat- ja luonddumihtuid. Johtilis ja viiddis nuppástuhttimat sáhttet duvdit eanebuid eret bargoeallimis ja váikkuhit dasa ahte sosiála erohusat lassánit.

Luondduriskka ferte váldit mielde áigeuovdilis mearrádusproseassaide

Lávdegoddi oaivvilda ahte go stuorát deattu bidjá luondduriskaperspektiivii, de sáhtta dat váikkuhit buoret mearrádusaid dahkamii, daningo dat čuvgeha earret eará sorjavašvuoda, váikkuheami ja nuppástuhttinriskka eiseváldiid mearrádusproseassaid oktavuodas. Almmolaš suorgi ferte analyseret ja gieđahallat luondduriskka go meannuda iešguđetlágán áššiid – dakkár vugiin mii lea sihke beaktil ja mii hábme luohtamuša. Lea dehálaš ahte buot mearrádusproseassat, maiddá politihkalaš, leat máhttuvuođogat, čadačovgit ja luohtehahttit. Lávdegoddi bidjá vuodđun ahte suohkaniin ain lea váldoovddasvástádus arealahálldašepmái. Viidásit barggus sihkkarastit buoret árvoštallama ja meannudeami luondduriskkaid oktavuodas lea dattetge dárbu lagabui geahčadit oktavuoda stáhtalaš láidestusaid gaskkas ja mot báikkálaš iešstivrejupmi buorebut galgá hálddašit ovddasvástádusa sihkkarastit mearkkašahhti nati-onála ja regionála beroštusaid luonddusuorggis.

²² Kompetansebehovsutvalget (gelbbolašvuodadárbovávdgotti) (2023).

Almmolaš ášše- ja mearridanproseassaid njuolggadusat, main lea mearkkašupmi lundui, mitalit unnán mot iešguđetge beroštumiid galgá deattuhit. Dehálaš ággan dasa lea ahte iešguđetge beroštumiid vihkkedallan dihto áššis, daid rámmaid siskkobealde maid guoskevaš lágat bidjet, dahkko, ja galgá dahkkot, politihkalaččat. Dat mearkkaša ahte vihkkedallamiid gaskal luondduvuhtiiváldimiid/luondduriskka ja eará mihttomeriid buori muddui sáhtá rievdatit dálá proseassaid siskkobealde. Politihkalaš mearrádusain luondduriskka hárrái berre buorebut ja viidábut dokumenteret ja čalmmustahttit mot iešguđetlágán beroštumit leat vihkkejuvvon nubbi nuppi ektui.

Eiseválddit fertejit čuovvulit gustovaš árvvoštallan- ja raporterengáibádusaid

Dálá lágain, oktan plána- ja huksenlágain, luonddušláddjivuodálágain ja čielggadanbagadusain, leat gáibádusat ja mearrádusat mat prinsihpa- laččat mearkkašit ahte luondduriskka galgá árvvoštallat dallego lea áigequovdil. Eiseválddit fertejit nannejit čuovvoleami, vai gáibádusat árvvoštallat ja giedáhallat luondduriskka duohtavuodas ollašuhthojuvvo, ja ahte mearrádusat váikkuhit dasa ahte Norga olaha iežas mihttomeriid luonddusuorggis. Dakkár čuovvoleapmi ferte siskkildit stáhtalaš etáhtaid, suohkaniid ja almmolaš eaiggáduvvon fitnodagaid. Areálahálddašeami oktavuodas lea dárbbášlaš ahte suohkaniid ovttaskasmearrádusat oktiibuot dustejuvvojit regionála ja nationála dásis dan bokte ahte biddjojit čielga vuordámušat ovddalgihtii ja čohkkejuvvojit relevánta dieđut mañnel.

Stáhta ja suohkanat fertejit čuovvulit luondduriskka barggu dain fitnodagain maid sii eaiggádit

Stáhta mihttu lea doaibmat árijalaš ja ovddasvástideaddji eaiggádin mii jurddaša guhkás ovddasguvlui. Eaiggátvuodadieđáhus 2022 buvttii earret eará odđa vuordámušaid dasa ahte fitnodagat, maid stáhta eaiggáda, bidjet mihttomeriid ja álggahit doaibmabijuid mat unnidit negatiiva váikkuhusaid luonddušláddjivuhtii ja ekovuogádagaide, ja ahte sii raporterejit iežaset mihttoolahusaid birra.²³ Odđa vuordámušat lea vuohki oažžut fitnodagaid garraseappot bargat luonddu negatiiva váikkuhusaid unnidemiin. Ovddasguvlui lea dehálaš bearráigeahččat ahte dat vuordámušat ollašuhthojit,

guorahallat mielddisbuktetgo rievdadusat luondduriskka unnideami, ja loktet vuordámuša dasa ahte fitnodagat streassatestejit iežaset doaimmaid oaidnin dihte mot dat čuvvot luonddušiehtadusa mihtuid.

Lávdegotti guorahallan čájeha ahte suohkaniin lea ovddasvástáduš doaimmaide ja aktivitehtaide main sáhtá leat stuora mearkkašupmi luondduriskii. Olu barggut, mat ovdal ledje organiserejuvvon nu ahte suohkan lei riektesubjeaktan, leat dál sirrejuvvon suohkana oamastuvvon fitnodagaide. Seamma ládje go stáhta gaskkusta vuordámušaid fitnodagaide maid sii eaiggádit, de berrejit suohkanat fuolahit doaimmaid suohkana oamastuvvon fitnodagain, main sáhtá leat mearkkašupmi luondduriskii.

Stáhta berre konkretiseret luondduriskka barggu sin foandahálddašeamis ja ruhtadanortnegiin

Stáhta penšunfoanddas, mii galgá veahkehit ruhtadit čálgostáhta buolvvaid badjel, leat mielde Stáhta penšunfoanda olgoriika (SPU) ja Stáhta penšunfoanda Norga (SPN). Goappašat foanddat leat stuora aktevrrat iežaset márkaniin ja addet kapitála fitnodagaide oasuseaiggádin ja loatnaadin. Ná sáhttet foanddat váikkuhit ja gaskkustit vuordámušaid fitnodagaide maida sii investerejit. Dasa lassin lea foanddaid luondduriskaeksponeeren funkšuvdna das man muddui fitnodagat, maida sii leat investeren, leat luondduriskka vára vuolde. Lávdegoddi oaivvilda danne ahte stáhta berre árvvoštallat mot bargu luondduriskkain sáhtá konkretiserejuvvot vel eanet foanddaid investerenárvvoštallamiin ja čuovvuluvvot lagabui dain fitnodagain, maida sii leat investeren.

Okta máilmmi stuorámuš foandan SPU sáhtá gaskkustit vuordámušaid, mat mielddisbuktet buoridemiid ja eanet einnostahttivuoda das mot máilmmi fitnodagat analyserejit ja giedáhallet luondduriskka. Foanda lea ceggen ráddeaddi lávdegotti dálkkádatriskka várás, ja de sáhtá árvvoštallat galggašii go dán lávdegoddái viiddidit mandáhta nu ahte fáttmasta maddái luondduriskka. Sin dieđuid ja vásáhusaid vuodul sáhtá foanda eambo váikkuhit relevánta dutkamii das mot investorat beaktilit sáhttet váikkuhit fitnodagaid ceavzilis ovdáneapmái.

Stáhta veahkeha ruhtadit fitnodagaid ja suohkaniid iešguđetlágán ruhtadanortnegiiguin, ovdamearkka dihte Innovasjon Norge, Eksfin (Eksportfinansiering Norge (eksportaruhtadeapmi Norga)) ja Kommunalbanken (Den norske stats kommunalbank (Norgga stáhta suohkan-

²³ Meld. St. 6 (2022–2023).

bánku)). Dakkár ortnegat sáhttet mielddisbuktit ruoná nuppástuhttima go bidjet birasgáibádusaid ja/dahje fálet buoret eavttuid jus sáhttet čujuhit buoriid birasbohtosiidda. Stáhta sáhtta maiddá veahkkin unnidit iežas luondduriskka ekspone- rema dakkárlágán ortnegiid bokte, go bidjá gáibá- dusaid luondduriskka árvvoštallamii ja vejolaččat gieđahallamii.

1.9 Priváhta suorgi ferte nannet iežas barggu luondduriskka árvvoštallamiin ja gieđahallamiin, ja raporterembarggu

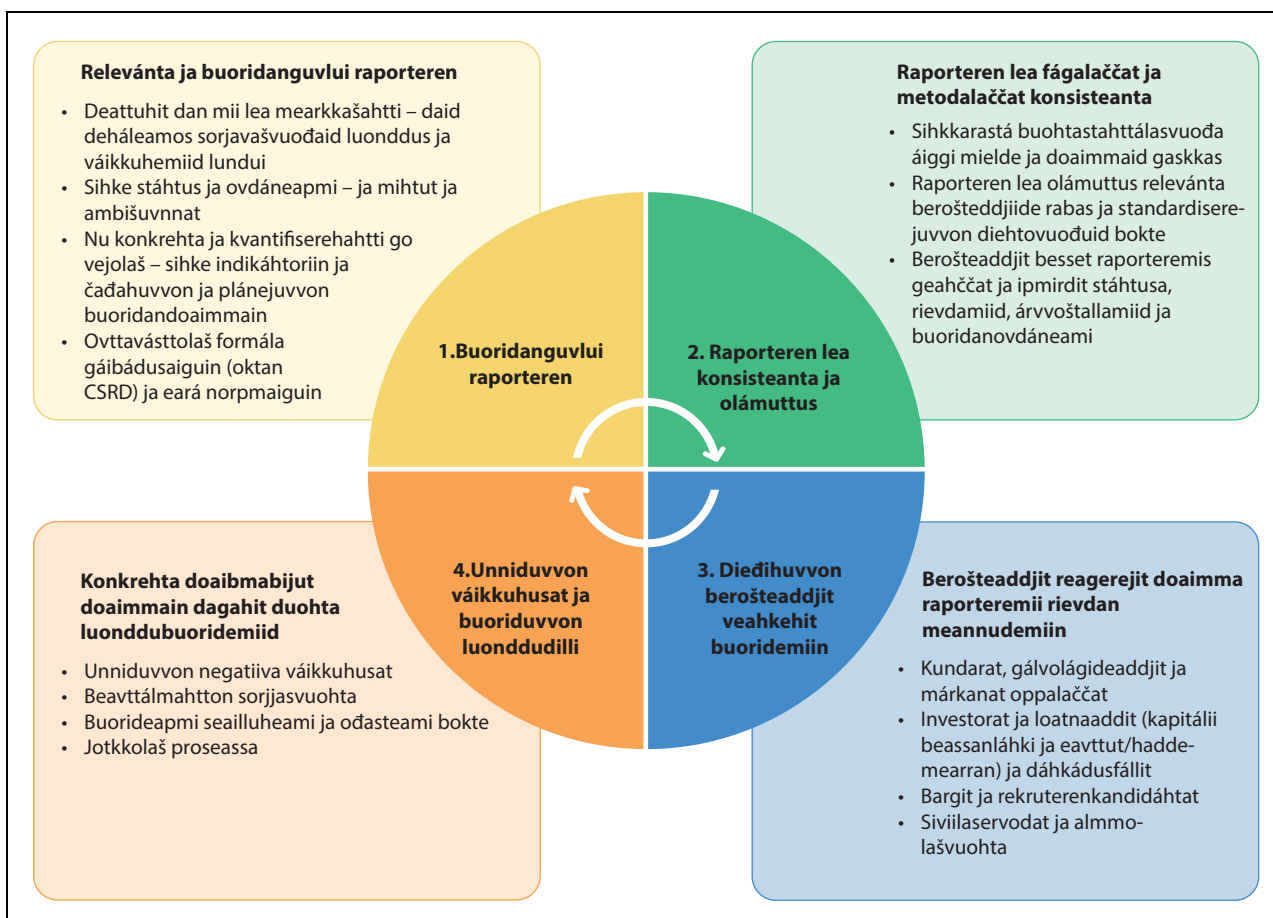
Muhtun doaimmat leat bohtán bures johtui luondduriskka bargguin, ja movttiidahttojit viidásit bargat fágalaš ovdánemiin ja mearrádu- saiguin

Luondduriska lea sajáiduvvan doaban muhtin osiin Norgga ealáhusas ja finánsasuorggis, ja gávdnojit fitnodagat ja ovtastumit mat leat oalle

guhkas joavdan fáttá dihtomielalašvuodain, meto- dihkkabargguin ja dárbašlaš diehtovuodu ovdánahttimiin, vai sáhttet árvvoštallat luon- duriskka. Finánsasuorgi spiehkka daningo luondduriska lea leamaš sis áššelisttus guhká juo. Lávdegoddi rávida doaimmaid, mat juo barget árijalaččat luondduriskkain, go leat dorjon dehálaš vehkiin. Priváhta doaimmat berrejit strategalaččat bargat luondduriskkain ja ávkkástallat ja váikkuhit metodihka ja reaidduid ráhkadeapmái luon- duriskka árvvoštallama ja gieđahallama várás. Dát guoská earenoamážit rávvagiidda ja reaidduide maid TNFD lea almmuhan.

Ođđa raporterengáibádusat eaktudit ahte luondduriskkat árvvoštallojit bures ja berrejit adnot vuodđun duohta buoridemiide

Ollu priváhta aktevrat gártet boahthevaš jagiid deaividit stuorat gáibádusaiguin ceavzilvuoda- dieđuid raporterema hárrái, EO ceavzilvuoda raporterema direktiivva (CSRD) ja EO almmu- hannjuolggadusaid (SFDR) ođđa gáibádusaid

Govus 1.2 Raporterem buorideami guvlui sáhtta buvttihit eanet beaktivilvuoda

Illustrašuvdna: Konsis

Gáldu: Luondduriskalávdegoddi

mielde árvobáberhálddašeddjiide ja finánsaráddeaddiide. Unnit aktevrrat, mat eai ieža njuolggut geatnegahttojuvvo raporteret dáid njuolggadusaid vuodul, sáhttet oažžut raporterengáibádusa bänko- ja dáhkádušovttastusain, mat ieža galget raporteret ceavzilvuoda birra sin árvobáhpiriin. Dát raporterengáibádusat sáhttet dahkat vuodu beassat árvvoštallat ja raporteret luondduriskka buorebut.

Govus 1.3 čájeha mot raportereren sáhtta leat mielde unnideame luondduriskka ja olaheame duohta buoridemiid lundui, dan bokte ahte raportereren deattuha buoridemiid, ahte raportereren lea konsisteanta ja olámuttus guoskevaš berošteddjiide, ja ahte berošteaddjit reagerejit doaimma raporteremii, mihttomeriide ja meannudeapmái.

Lávdegoddi ii leat evttohan viiddidit rapoterema priváhta suorggis, muhto atná dehálažžan ahte gustovaš ja vurdojuvvon raporterengáibádusat váikkuhit buori luondduriskastivremii ja duohta meannudanrievdadusaide ovttaskas doaimmain. Lassin leat nu stuora variašuvnnat ovttaskas aktevrraid luondduriskaárvvoštallamiin ahte lávdegoddi vuosttažettiin rávve oppalaš metodihka, inspirejuvvon TNFD:s. Dán metodihka geavaheapmi ovttaskas doaimmain mearkkašivččii olu priváhta suorggi riskaárvvoštallamii ja -giedahallamii.

Duppall mearkkašahttivuohta lea EO odđa raporterengáibádusaid ja standárddaid guovddážis. Fitnodaga mearkkašahttivuodaaanálisa dahká vuodu identifiseret maid galgá raporteret. Ovttalaš

gáibádusat ja standárddat dagahit ahte dieđut, mat raporterejuvvojit, šaddet eanet konsisteansa ja daid sáhtta buohtastahttit rastá fitnodagaid ja surggiid.

1.10 Lávdegotti rávvagat

Rávvagat dás vuolábealde leat oaivvilduvvon eiseválddiide riikka dásis, almmolaš suorgái muđui ja priváhta suorgái. Daid joavkkuid gaskkas lea veahá latnjalasvuohta, ja rávvagiid ferte geahččat oktilaččat. Dat guoská earenoamážit go almmolaš suorgi buori muđui bidjá eavttuid priváhta suorggi luondduriskkkaid giedahallamii Norggas. Lávdegoddi deattuha ahte konkrehta rávvagiid dárkilvuoda ja viidodaga ferte heivehallat ovttaskas aktevrra dárbbuide, ja ahte ferte vuhtiiváldit earret eará smávva suohkaniid ja smávva ja gaskastuora doaimmaid olámuttolaš kapasitehta.

Mandáhtta cealká ahte lávdegoddi ii galgga evttohit konkrehta doaimmabijuid ja rievdadusaid váikkuhangaskaomiin mat váikkuhit luonddumanaheapmái. Lávdegoddi atná vuodđun ahte luondduriskka buoret árvvoštallan ja giedahallan iešaldis livččii mielde buorideame luondduhálddašeami. Lávdegoddi oaivvilda maid ahte stuorat dihtomielalášvuohta *luondduriskka* birra, luonddumanaheami negatiiva váikkuhusaid vára dáfus, nannešii návccaid čadahit ruoná nuppástusaid priváhta ja almmolaš suorggis.

Rávvagat metodihka ja lahkonanvugiid birra buot aktevrraid várás

Lávdegoddi oaivvilda ahte ...

... ja evttoha dan dihte ahte:

... buoret dihtomiel-
alašvuohta luondduriskkaid
birra buoridivččii
máhttovuođu mearrádusaide
ja nannešii ruoná
nuppástuhtinnávccaid
priváhta ja almmolaš surggiin

– almmolaš ja priváhta aktevrrat váldet atnui ja veahkkin ovdánahttet luondduriskka analyserenreaidduid, maiguin oidnet man muddui leat eksponerejuvvon, ja geahččalit unnidit iežaset riskka

... muhtun bajitdási lahkonan-
vuogit berrejit leat vuodđun
buot luondduriskka
bargguide

– árvvoštallamat geahčadit sihke dan mot doaimmat ja aktevrrat leat sorjavaččat luonddus, ja mot dat váikkuhit lundui (duppal mávsso-
lašvuohta)
– stivret ja konsentreret árvvoštallamiid dasa mii lea dehálaš doibmii, muhto maiddá lundui ja servodahkii
– aktevrrat ja doaimmat atnet ođasmahttojuvvon diehtovuodu ja máhtu, ja geavahit olámuttos ja áššáiguoskevaš metodihka ja bagadallama
– luondduriskaárvvoštallamat ovttaiduhtto áshuvvon proseassaide mat gusket ollislaš riskastivremii
– doaimmat árvvoštallojit boahteáiggi vejolaš bohtosiid ektui, maiddá earenoamáš várálaš bohtosiid
– árvvoštallamat fertejit heivehuvvot aktevrraid rollii ja eksponeremii

... muhtun metodalaš vál-
docehkiid berre čuovvut buot
luondduriskka bargguin

– buot riskaárvvoštallan- ja gieđahallanbarggut berrejit čuovvut vihtta metodalaš váldoceahki, geahča govvosa 1.1:
– Identifisere gos ja mot aktevra ja doaibma guoskkaha luonddu, maiddá iežaset árvoráidduin
– Analysere gos ja mot aktevra ja doaibma lea sorjavaš luonddus ja váikkuha lundui
– Árvvoštala mot aktevra ja doaibma lea hearke luondduriskka dáfus
– Geavat analysaid ja árvvoštallamiid vuodđun siskkáldas ja olgguldas raporteremis
– Geavat dán máhtu vuodđun konkrehta mearrádusaide ja daguide

Rávvagat nationála dási eiseválddiide

Lávdegoddi oaivvilda ahte ...

... ja evttoha dan dihte ahte:

... Norga lea eksponerejuv-
von luondduriskii, man sáhtta
geahpedit einnostahtti politi-
hkain ja riikkaidgaskasaš ovt-
tasbargguin mii bisseha
luonddumanameami

- buot relevánta mearrádusain nationála dásis galgá árvvoštallat luondduriskka váikkuhusaid
- stuoradiggedieđáhus luonddušiehtadusa čuovvoleami birra sisttisdollá konkrehta mihtuid ja doaibmabijuid mat devdet luonddušiehtadusa ambišuvnnaid ja áigumušaid ja mat leat mielde unnideame Norgga fysalaš luondduriskka
- stuoradiggedieđáhus čielggasmahtta maid mihtut ja doaibmabijut mearkkašit duohtadilis, sihke oktii ja ovttaid mielde iešguđetge aktevrraide sin čadaheami rolla ektui, nu ahte diedáhus mielddisbuktá einnostahtti rámmaeavttuid ja unnida nuppástuhttinriskka almmolaš ja priváhta aktevrraide
- stuoradiggedieđáhusa giedahallama oktavuodas bargojuvvo luonddusoabahusa ovddas, seamma dásis go dálkkádatsoabahusain, vai sihkkarastá čielga geainnu, guhkesáigásašvuoda ja einnostahttivuoda luondduriska deaivvademiin

... luondduriskka árvvoštallan
nationála dásis sáhtta veahke-
hit identifiseret ja čielggadit
dehálaš ulbmilriidduid servodagas

- luondduriskaárvoštallamat nationála dásis fertejit váldit vuhtii dan mánggabealatvuoda árvvuin maid mii oazžut luonddus, dás maiddái váikkuhusaid main eai leat meroštallan hatti, ja guhkesáiggi árvvuid olles servodahkii ja boahttevaš buolvvaide
- fysalaš luondduriskaárvoštallamat váldet vuhtii luonddumanameami váikkuhusaid ja váikkuhusaid luonddu buktosiid goarideamis olbmuid Norggas ja muđui máilmmis
- nuppástuhttinriskka árvvoštallamat adnojit viidát, ja váldet vuhtii ulbmilkonfliktaid mat sáhttet čuožžilit rámmaeavttuid vejolaš rievdamiid geažil sihke nationálalaččat ja riikkaidgaskasaččat, dasa gullá maid dat várra ahte doaimmat sáhttet sirdojuvvot eret riikkas almmá oktilis birasváikkuhus unnideami haga
- golmmabealatovttasbargu bargoeallima ja stáhta áššebeliid gaskkas geavahuvvo dehálaš arenan luondduriskka čalmmustahttimis ja giedahallamis

... Norgga eiseválddit fertejit
buoridit ja systematiseret
barggu árvvoštallat ja gieda-
hallat luondduriskka nati-
onála dásis

- Norgga Bánku ja Finánsabearráigeahčču integrerejit luondduriskka iežaset bargui go árvvoštallat ruđalaš stabilitehta
- Norgga guovddáš nationála plánadokumeanttat, ovdamearkka dihte nationála- ja stáhtabušeahhta, perspektiivadieđáhus, suodjalussuorggi guhkesáiggeplána, nationála fievrredanplána ja Norgga áhpeguovlluid ollislaš hálddašanplánat árvvoštallet, čalmmustahttet ja evttohit doaibmabijuid maiguin guhkesáiggi perspektiivvas sáhtta unnidit Norgga luondduriskka
- dilálašvuodat lámččojit nu ahte Norgga eiseválddit ja fágabirrasat oassálastet ja veahkehit ovddidit máhtu ja bargovugiid luondduriskabarggu várás nationálalaččat ja riikkaidgaskasaččat
- eiseválddit evaluerejit luondduriskabarggu viđa jagi sisa, mas leat mielde váikkuhusat lundui ja čálgu

Rávvagat almmolaš suorgái (stáhta ja suohkanat)

Lávdegoddi oaivvilda ahte ja evttoha dan dihte ahte:
... luonddukárten ja báikáduvvon diehtu luonddu birra lea dárbbaslaš go galgá analyseret ja gieđahallat servodaga sorjavašvuoda ja váikkuheami lundui, ja nu maid eksponerema luondduriskii	<ul style="list-style-type: none"> – ovdánahttojuvvojit metodat ja dieđut mat addet buoret máhtu identifiseret Norgga luonddu buktosiid olbmuide (ekovuogádatbálvalusat) surggiin, ealáhusain ja servodagas muđui, ja buktosiid árvvuid birra, maiddá dat buktosat maidda eai leat meroštallan hatti – ovdánahttojuvvo eanet máhttu Norgga luonddu buktosiid dili ja treanddaid birra olbmo čálgu (ekovuogádatbálvalusat), earret eará luonddurehketdoalu barggu bokte – ángirusšat viidáseappot ollislaš luonddukártaid ja odđa birasdieduid ovddidemiin – odđa dieđut ja metodat ráhkaduvvojit earret eará gáiddusmihtidemiid, modeallaid, analysaid ja goanstajierpmi vuodul mat buoridit máhtu luonddu ekologalaš oktavuodain ja proseassain – bargu luonddurehketdoalu ásaheamiin ja ovddidemiin Norgga várás ávkkástallojuvvo dasa ahte buorebut árvvoštallat luondduriskka, earret eará nannen dihte oppalaš árvvoštallamiid ja vihkkedallamiid vuodu politihkas
... birasdiedut fertejit systematiserejuvvot, digitaliserejuvvot ja dahkkot eambo olámuddui	<ul style="list-style-type: none"> – birasdiedut ja dieđut fertejit biddjot olámuddui dihto báikái ja dakkár vugiin ahte daid lea vejolaš geavahit analysain, modeallain ja prognosain servodatsurggiid rastá – buot ii-sensitiiva dieđut, mat čohkkejuvvojit ja ráhkaduvvojit hálddašeami, dutkama ja iešguđetlágán mearrádusproseassaid bokte, biddjojot olámuddui almmolašvuhti, hálddašeapmái, fitnodagaide ja dutkamii dakkár hámis mii dahká vejolažžan čatnat oktavuoda eará diehtogálduiguin, ja mii láchčá dilálašvuodaid dieđuid viidásit analyseremii, ja mii čuovvu FAIR-prinsihpaid¹
... sihke hálddašeamis, bargoeallimis ja muđui servodagas ferte buoridit kapasitehta ja gelbbolašvuoda mii čatnasa luondduriskkaide	<ul style="list-style-type: none"> – suohkaniid biras- ja luonddumáhttu nannejuvvo, maiddá suohkangasakasaš ovttasbarggu bokte ja suohkaniid, fylkasuohkaniid ja stáhtahálddašeaddji gaskasaš ovttasbarggu bokte – ferte sihkkarastit ahte váikkuhusčielggadusat čađahuvvojit relevánta ja doarvá gelbbolašvuodain ja kapasitehtain sihke diŋgojeaddji, čielgadeaddji ja mearridaneiseválddi bealis – ángirusšat eanet dutkamiin ja oahpahusain nannen dihte máhtu ja gelbbolašvuoda luonddu sorjavašvuoda ja váikkuhusa birra servodagas ja makkár váikkuhusat das leat – bargojuvvo buoridit dábálaš ipmárdusa ja didolašvuoda luondduriskka birra vuodđun eanet aktiiva ja ulbmillaš dálkkádat- ja luonddupolitiikkii, mii lea beaktiil ja ceavzil guhkit áiggi vuollái – eiseválddit ávkkástallet institušonaliserejuvvon gulahallanarenaid Norgga bargoeallimis (golmmabeallásaš ovttasbargu) barggus buoridit luondduriskaipmárdusa ja dárbbaslaš buoridemiid čađaheami, maiddá Rádet for rettferdig omstilling i arbeidslivet (Ráddi vuoiggalaš nuppástusa várás bargoeallimis) bokte – eiseválddit, ovttasráđiid bargoeallima áššebeliiguin, nannejit joatkkaoahpu ja odđasis skuvlejumi doaimbijuid guovddáš váikkuhangas-kaopmin buori nuppástuhtima ja luondduriskka unnideami várás

- ... čielgaset rámmat luondduriskaárvoštallamiid oktavuođas buoridivčče hálddašeami, earret eará areálahálddašeamis, daningo areálat leat vátna resurssat – sihke gáttis ja riddo- ja mearraguovlluin*
- stáhtalaš, regionála ja suohkanlaš eiseválddit geavahit luondduriskaárvoštallamiid go dahket mearrádusaid mat čuvvot ovdagihtii várrogasvuoda-prinsihpa ja mat sáhttet váikkuhit buoret ipmárdussii ollislaš noadis ja vejolaš katastrofalaš bohtosiid hárrái
 - ceggejuvvo almmolaš lávdegoddi mii árvoštallá dárkkistit plána- ja huksenlága ja eará relevánta láhkamearrádusaid sihkkarastin dihte ahte luondduriska vuhtiiváldo, mas relevánta čuolbmačilgehusat berrejit siskkildit*
 - sierravuodjinlobiid rievttálaš rámmat čielggaduvojot
 - gáibádusat objektivitehtii, kvalitehtii ja rabasvuhtii ja áššiid giedahallamiid sorjjasmeahttunvuoda birra go váikkuhusčielggadeamit čađahuvvojot plána- ja huksenlága vuodul
 - oktavuođamearrádusat gaskal plána- ja huksenlága ja suorgelágaid
 - vejolaš láhkarievdadusaid váikkuhusaid árvoštallan fysalaš luondduriskka ja nupástuhttinriskka hárrái
- ... dárbbahuvvojot čielgasit láidestusaid, ja doarjja ja bagadeapmi stáhta eiseválddiin unnidan dihte fysalaš luondduriskka seammás go einnoshtahtti proseassat unnidit nupástuhttinriskkaid**
- nationála vuordamušat ja stáhtalaš plánanjuolggadusat bidjet čielgaseappot láidestusaid dasa ahte luondduárvvuid vuhtiiváldin galgá deattuhuvvot suohkanlaš, regionála ja stáhtalaš areálaplánemis, maiddá mearraareálaid oktavuođas riddoguovlluin**
 - stáhtalaš plánanjuolggadusat odasmahttojit vai šaddet čielgaseappot das makkár vihkkedallamat ja vuoruheamit «galget» dahje «berrejit» dahkkot, ja ahte luondduriskkat galget váldot mielde, ja ahte dat vuhtiiváldojit stáhta vuosteággapráksis ja stáhta iežas doaibmabijuin**
 - stáhta eiseválddit bagadallet mot luondduriskka vuhtiiváldin galgá dásejuvvot eará servodatberoštumiid ektui ja buorebut integrerejuvvot almmolaš doaibmabijuid oppalaš mearrádusvuodu iešgudetge osiide, maiddá čielggadanbagadusa ja servodatekonomalaš analysa njuolggadusaid vuodul, oktiiheivehuvvon gullelaš bagadusain dálkkádatriskkaid ja eará biraslaš riskkaid ja eahpesihkarvuodaid birra
- ... mearridanproseassat, mat miellidibuktet luondduriskaid giedahallama, fertejit leat máhttovudogat ja čađačuovgit
- konkrehta vihkkedallamat gaskal luondduárvvuid ja eará beroštumiid almmuhuvvojot ja ákkastallojuvvojot dakkár mearrádusain, main lea mearkašupmi luondduriskii buot hálddašandásiin – suohkaniin, fylkasuohkaniin ja stáhtain, dás maiddá go stáhta meannuda vuosttaldeimiid ja sierralobiid
 - biddjojot stuorát gáibádusat luondduriskkaid čalmmustahttimii ja máhttovuodu čielggasmahttimii doaibmabijuid váikkuhusaid birra plánaáššiin ja mearrádusvuoduin.
- ... Norgga eiseválddit berrejit váldit earenoamáš ovdasvástádusa luondduriskka árvoštallamis ja giedahallamis
- departemeanttat bidjet áššelistui luondduriskkaid giedahallama iežas stivrenkulahallamiin stáhtalaš etáhtaiguin
 - relevánta eiseválddit aktiivvalaččat gozihit nationála ja dehálaš regionála beroštumiid birassuorggis, earret eará go árvoštallet vuosttaldeimiid suohkaniid mearridanproseassain**
 - relevánta suorgeiseválddit árvoštallet luondduriskka ja váikkuhusaid mat das sáhttet leat politihkalaš mihttomeriid joksamii ja njuolggadusaid ja eará rámmaeavttuid rievdadeapmái
 - relevánta suorgeiseválddit berrejit movttiidahttit innovašuvdnii mii lea mielde unnideame luondduriskka

-
- ... lea dárbu systemáhtalaččat árvoštallat ja giedahallat luondduriskkaid suohkanlaš ja regiovnalaš dásis
- buot suohkanat ráhkadit luonddušláddivuođaplána, juogo ieža sierra, dahje suohkangaskasaš ovttasbarggus, vuodđun suohkanplána areálaoassái. Molssaeaktun sáhtta luonddušláddivuođa plánen ovttastahttojuvvot suohkanplána bargguin
 - fylkasuohkanat árvoštallet mot luondduriskka vuhtiiváldin sáhtta fuolahuvvot iežaset regionála plánemis, vuhtiiváldin dihte suohkanrasttildeaddji váikkuhusaid lundui ja sorjavašvuhtii luonddus
 - ráhkaduvvojit bagadusat ja standárddat dasa mot suohkaniid areála- ja luonddurehketdoallu sáhtta adnot máhttovuođđun areálaplánemis, earret eará fuomášahttin dihte luondduriskka suohkanplána areálaoasis
 - luonddu- ja areálahketdoallu, mii duodašta luondduriskka suohkanplána areálaoasis, čohkkejuvvo ja biddjojuvvo oktii fylkasuohkana dásis, vai suohkaniid areálahketdoalu sáhtta geahččat regionála oktavuodas
- ... eiseválddit berrejit váikkuhit dasa ahte luonddu gullevaš dieđut ja raportere-mat šaddet olámuddui ja ahte dat standardiserejuvvojit
- relevánta eiseválddit láchčet dilálašvuodaid dasa ahte luondduriskaguoski diehtujuohkin ja raporteremat dahkkojit olámuddui ja vejolažžan ohcat konsisteanta ja standardiserejuvvon vugiin, gč. oktasas eurohpalaš dieđihanvuogádaga ESAP²
 - eiseválddit, go odđa ceavzilvuodáraporterema gáibádusat leat doaimman moadde jagi, evaluerejit árvoštallojitgo ja raporterejuvvojitgo luondduriskka hárrái dain oktavuodain gos lea relevánta ja lea integre-rejuvvon doaimmehusa riskastivremis
- ... eiseválddit fertejit čavget bearráigeahču dainna ahte gáibádusat dollojit ja ahte sávvojuvvon boadus ollašuvvá almmolaš eaiggáduvvon doaimmain
- eiseválddit čuvvot árjjalaččat mot fitnodagat, maid stáhta dahje suohkanat eaiggáduššet dahje maidda sii investerejit (iežaskapitála ja/ dahje loanat) fuolahit vuordámušaid luondduriskka árvoštallamii ja giedahallamii
 - buot suohkanat, main leat eaiggátvuodáberoštusat fitnodagain, ráhkadit eaiggátvuodádieđáhusa, mas maiddái ovdanbohtet gáibádusat ja vuordámušat luondduriskka giedahallama hárrái
 - Stáhta olgoriikka penšunfoandda dálkkádatriskka ráđdeaddi lávdegoddi oažžu viiddiduvvon mandáhta maiddái siskildit luondduriskka.

Rávvagat priváhta suorgái (doaimmat)

Lávdegoddi oaivvilda ahte ...

... ja evttoha dan dihte ahte:

... Norgga doaimmat fertejit duodas váldit luonddurisk-kaid

- doaimmat geavahit viđa ceahki modealla, maid lávdegoddi lea ovdanbuktán, ja identifiserejit gos ja mot doaibma guoskkaha luonddu, analyserejit gos mot doaibma dárbbáša luonddu ja váikkuha lundui, ja árvvoštallá mot doaibma lea hearki luondduriskii
- Norgga doaimmat ávkkástallet bagadusaid ja buori práksisiid mat leat gávdnamis, earret eará riikkaidgaskasaš vuolggahemis luonddugullelaš ruđalaš raporterema hárrái (TNFD) ja áigeuovdilis Norgga vuolggahemiin
- doaimmat berrejit nu bures go vejolaš árvvoštallat ja giedahallat luondduriskka fitnodagaid dálá riskagiedahallama vuogádagaid oktavuođas ja daid geavahettiin
- doaimmat veahkehit buktit raporterendieđuid olámuddui áigeuovdilis berošteddjiide

... ealáhusvuđot vuolggahemist ja deaivvadansajit leat dehálaččat gelbbolašvuoda loktemii, oahppat nubbi nuppis ja ovttasbargat luondduriskka bargguin

- ealáhusat ávkkástallet, ovddidit ja dárbbu mielde ásahit ovttasbargoarenaid mat sáhttet leat veahkkin loktet gelbbolašvuoda ja fuomášumi luondduriskka birra doaimmain ja fidnosuorgeorganisašuvnnain
- ealáhusorganisašuvnnat ráhkadit oppalaš ja fidnosuorgegullevaš bagadusaid ja reaidduid luondduriskka bargui viđa ceahki modealla mielde, mas bagadus ja reaiddut heivehuvvojit regionála dilálašvuodaide ja váldet earenoamážit vuhtii smávva ja gaskastuora doaimmaid dárbbuid ja vejolašvuodaid
- ealáhusat váikkuhit dasa ahte ráhkaduvvojit oktasaš gáibádusat dieđuide mat ohcaluvvojit árvoráiddus ja oppalaš vásáhusjuogadeapmái, earret eará sihkkarastin dihte ahte gáibádusat mat biddjojit leat fitnodaga sturrodaga ja luondduriskkaid eksponerema ektui
- bargoeallin ávkkástallá ásahuvvon ovttasbargoarenaid Norgga bargoeallimis (golmma-bealát ovttasbargu) barggus ahte buoridit ipmárdusa luondduriskkaid hárrái ja dárbbášlaš buoridemiid čadaheami oktavuođas

... finánsasuorggis lea earenoamáš dehálaš rolla luondduriskka fuomášuhttimis ja čuovvoleamis

- finánsasuorgi veahkeha oažžut ovdan luondduriskaguoski dieđuid, maiddái dakkár doaimmain main eai leat formálalaš raporterengáibádusat, ja ahte dat dahkko beaktilis ja buoridanvuđot vuogi mielde mii ii hehte gilvvu
- finánsasuorgi veahkeha buoridit dihtomielalášvuoda luondduriskka birra go gulahallá kundariiguin

... buot luondduriskka bargguin berre árvvoštallat vejolaš boahhteáiggi boadusvejolašvuodaid

- doaimmat árvvoštallet iežaset aktivitehtaid boahhteáiggi boadusvejolašvuodaid ektui dallego lea áigeuovdil, oktan earenoamáš várálaš boadusvejolašvuodaiguin
- doaimmat berrejit árvvoštallat iežaset strategiiid ja fitnodatmodeallaid relevánta nationála ja riikkaidgaskasaš luonddusuorggi mihtuid ektui

¹ Geahča e.e. <https://www.openscience.no/apen-forskning/forskningsdata/fair>.

² Evttohus odđa gohččumii, mas European single access point (ESAP) ásahuvvo, gos buot dieđut, dokumeanttat ja raporttat maid márkanaktevrrat almmuhit EU-njuolggadusaid vuodul, galget sáddejuvnot oktasaš eurohpaláš čohkkejeddji eiseváldái ja almmuhuvvot buohkaide.

* Lávdegoddelahtu Hanne K. Sjølie sierramearkkašupmi

Lávdegoddelahtu Hanne K. Sjølie ii doarjjo lávdegotti rávvaga ahte «ceggejuvvo almmolaš lávdegoddi mii árvoštallá dárkkistit plána- ja huksenlága ja eará relevánta láchkamearrádusaid sihkkarastin dihte ahte luondduriskka vuhtiiváldo, mas relevánta čuolbmačilgehusat sáhttet leame

- čielggadit sierravuodjinlobiid rievttálaš rámmaid
- oktavuodamearrádusat gaskal plána- ja huksenlága ja suorgelágaid»

Su duogáš ja ákkastallan manne ii doarjjo rávvaga, lea:

Lávdegoddi lea guorahallamis čájehan jáhkehahttin ahte muhtun doaimmaide lea luonddu manaheapmi ja billisteapmi riskafáktor sin doaimmaide. Doaimmat sáhttet buori muddui ieža giedahallat fysalaš riskafaktoriid. Go lea stuora várra manaheamis ja billisteamis luonddu maid eará aktevrrat dagahit, de sáhttet láchkamearrádusat addit buoret hálddašeami. Dattetge ii leat lávdegoddi duodaštan ahte luonddu manaheapmi ja billisteapmi eará aktevrraid geažil lea oppalaš mearkkašahti riskafáktor Norgga ealáhusaide dahje riikkadásis.

Plána- ja huksenlága guovddáš rolla areálapláneamis lea dárkkilit guorahallojuvvon čielgga-deamis, muhto suorgelágaid guorahallan lea arvat unnit vuđolaš. Plána- ja huksenlága gáržžideamis leat servodatlaš váikkuhusat ja dat sáhtta gáržžidit báikkálaš iešstivrejumi. Lávdegoddi ii leat duodaštan ahte dálá lágat eai leat doarvái unnidit vejolaš luondduriskkaid.

Lávdegoddelahttu oaivvilda danne ahte ii leat vuoddu ovddidit rávvaga.

** Lávdegoddelahtu Hanne K. Sjølie sierramearkkašupmi

Lávdegoddelahtu Hanne K. Sjølie ii doarjjo lávdegotti premissa ja rávvaga ahte dárbbášuvvojit čielgasit láidestusat stáhta eiseválddiin unnidan dihte fysalaš luondduriskka, iige rávvagiid mat čatnasit suohkaniid mearrádusproseassaid vuos-teággapráksisiidda.

Su duogáš ja ákkastallan manne ii doarjjo rávvaga, lea:

Lávdegoddelahttu ii oaivvil ahte eanet stáhtalaš stivren mielddisbuvttášii unnit luondduriskka ealáhusaide dahje nationála dássái. Dat čuovvu ovddit sierramearkkašumis das ahte lávdegoddi ii leat duodaštan ahte luonddu manahe-

apmi ja billisteapmi Norggas eará aktevrraid geažil lea oppalaš mearkkašahti riskafáktor Norgga ealáhusaide dahje riikkadássái.

Lávdegoddelahttu ii oaivvil ge ahte eanet stáhtalaš stivren buoridivččii luonddu ja areálaid hálddašeami. Luonddu- ja areálahálddašeamis leat, earenoamážit dain guovlluin riikkas gos luonddu-resurssat leat dehálaččat árvoháhkamii, stuora servodatlaš váikkuhusat. Stuora erohusat luonddus ja servodagas siskkáldasat riikkas dahket ahte mearrádusat luonddu- ja areálaássiid oktavuodas fertejit leat heivehuvvon báikkálaš diliide. Lávdegoddelahttu oaivvilda ahte báikkálaš ássiid beroštumit ja máhttu luonddu ja areálaid birra lea dehálaš oassi buriid mearrádusaid dahkamis. Eanet máhttu ja rabasvuohta proseassain váikkuha dasa ahte ássit ángiruššet ja mearrádusdahkkit geatnegahttojit. Oktiibuot dagahit dat ahte báikkálaš mearrádusat buori muddui addet buriid vejolašvuodaid vihkkedallat iešgudetge ulbmiliid. Báikkálaš mearrádusain main lea buorre demokrahtalaš vuoddu nannejit luonddu- ja areálahálddašeami legitimitehta, stuoridit luohttamuša politihkkii ja váidudit riidduid. Dat ráhkkanahtta servodaga buorebut dahkat buriid mearrádusaid mat bissot guhkit áigái ja mat váikkuhit servodaga sávvojuvvon ovdáneapmái.

1.11 Giitu buot cealkámušaid ja fágalaš vehki ovddas

Lávdegoddi mearkkaša ahte lea stuora beroštupmi luondduriskka bargui, ja sávva ja jáhkká ahte dat energiija addá dehálaš ovdáneami boahhtevaš jagiin. Lávdegoddi háliida giitit buot buriid, fágalaš vehkiid ja cealkámušaid ovddas barggu čadahettiin. Buot cealkámušat leat adnon lávdegotti barggus, vaikko eai soaitte ge siterejuvvon dahje geardduhuvvon čielggadusas.

1.12 Ekonomalaš ja hálddahušlaš váikkuhusat

Lávdegoddi addá rávvagiid mat sáhttet váikkuhit buoret mearrádusaid aktevra-, ealáhus- ja servodatdásis sihke priváhta ja almmolaš suorggis. Buoret mearrádusain lea čielga ávkkálašvuodaávki. Seammás mearrádusvuodu nannen ja buoret metodihka ásaheapmi mielddisbukta resursageavaheami ja goluid.

Buoret luondduriskahálddašeami ávki boahdá rievddadit ealáhusaid ja doaimmaid gaskkas dan mielde man olu luondduriska sidjiide čuohca.

Luondduriskkas leat ekonomalaš váikkuhusat aktevrriide ja servodahkii, ja lea eahpesihkar mot váikkuhusat šaddet, ja goas dat deaividit. Dán riskka máhttovuđot árvvoštallan ja giedahallan ávžžuhuvvon bajitdási viđa ceahki modealla geavaheami bokte sáhtta oppalaččat lasihit goluid oanehit áigái, muhto guhkit áigái addit unnit goluid ja vejolaččat stuorát vuoittu.

Lávdegotti rávvagiid čuovvoleapmi mielddisbuktá eanetgoluid stáhtii ja suohkaniidda, earret eará dakko bokte ahte hábmet buoret vuodu mearrádusaide, čalmmustahttimii ja čuovvoleapmái. Dattetge bargojuvvo dál juo olu dainna ahte buoridit dálá ja boahttevaš diehto-, metoda- ja máhttovuodu, ja leat olu ákkat nannet ángiruššama dain surggiin vel eanet.

Lávdegotti ávžžuhusaid čuovvoleapmi priváhta suorgái buktet maiddá ekonomalaš váikkuhusaid. Oanehit áigái bohtet leat golut gelbbolašvuodahuksemaid, stivrengádagaid ovddideapmái ja jodihankapasitehta geavaheapmái. Lea jáhke-

hahtti ahte stuora oassi dain goluin čatnasit dán barggu vuosttaš vuoruide, ja ahte dađistaga árvvoštallamiid ja raporteremiid áiggi mielde sáhtta ovttaštáhtit nu ahte dábalaš riskastivremis ja raporteremis eai šattaše nu olu golut.

Buorre stivrejupmi luondduriskkain unni-divččii boahttevaš luondduriskkaid negatiiva váikkuhusaid. Lassin dat dorjjošii eanet gilvonávcalaš gávpemáliid ja strategiijaid ovddideami, mat eai leat nu hearkkit luondduriskkaide. Viiddiduvvon vuordámušat raporteremii, čađačuovgivuhtii ja olahattuhtii leat dehálaš buktosiin earret eará dasa ahte kanaliseret investeremiid doaimmain mat čuhcet negatiivvalaččat lundui, dakkár ulbmiliidda mat váikkuhit ruoná nuppástuhttimii. Lávdegoddi ii leat evttohan viiddidit raporterema priváhta suorggis, muhto oaidná dehálažžan ahte gustovaš ja vurdojuvvon raporterengáibádusat mielddisbuktet buori riskahálldašeami ja duohta meannudanrievdadeami ovttaskas doaimmain.

Gáldut mat leat adnon 1. kapihttalis

Vuolábealde leat gáldut mat leat adnon dán kapihttalis. Ollislaš gáldolistu gávdno Mielddus 1:s ollislaš dárogiel čielggadusas.

Artsdatabanken (šládjadiehtobánkku) (2018). *Norsk rødliste for naturtyper 2018*. Artsdatabanken, Trondheim. <https://www.artsdatabanken.no/rodlisterforaturtyper>.

Artsdatabanken (šládjadiehtobánkku) (2021). *Norsk rødliste for arter 2021*. Artsdatabanken, Trondheim. <http://www.artsdatabanken.no/lister/rodlisterforarter/2021/>.

Deloitte (2022b). *Naturrisiko i norsk finansnæring. En veiledning om hvordan finansforetak kan være med å sikre bærekraftig utvikling som ivaretar natur og biologisk mangfold*. Råhkaduvvon Finans Norge ja WWF ovddas.

FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO (2023). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Urbanization, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural–urban continuum*. Food and Agriculture Organization, Rome. <https://doi.org/10.4060/cc3017en>.

IPBES (2019a). *Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services (summary for policy makers)*. IPBES Plenary at its seventh session (IPBES 7, Paris, 2019). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3553579>.

IPBES (2022a). *Methodological Assessment Report on the Diverse Values and Valuation of Nature of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. Balvanera, P., Pascual, U., Christie, M., Baptiste, B., and González-Jiménez, D. (eds.). IPBES secretariat, Bonn. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6522522>.

IPBES (2022b). *Summary for Policymakers of the Thematic Assessment Report on the Sustainable Use of Wild Species of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. Fromentin, J.M., Emery, M.R., Donaldson, J., Danner, M.C., Hallosse, A., Kieling, D., Balachander, G., Barron, E.S., Chaudhary, R.P., Gasalla, M., Halmy, M., Hicks, C., Park, M.S., Parlee, B., Rice, J., Tick-

tin, T., and Tittensor, D. (eds.). IPBES secretariat, Bonn, Germany. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6425599>.

IPCC (2021). Annex VII: Glossary. Matthews, J.B.R., V. Möller, R. van Diemen, J.S. Fuglestedt, V. Masson-Delmotte, C. Méndez, S. Semenov, A. Reisinger (eds.). In *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, pp. 2215–2256, doi:10.1017/9781009157896.022

Jakobsson, S. og Pedersen, B. (red.) (2020). *Naturindeks for Norge 2020. Tilstand og utvikling for biologisk mangfold*. NINA Raporta 1886. Norsk institutt for naturforskning.

Kompetansebehovsutvalget (gelbbolašvuodadár-bolávddegoddi) (2023). *Fremtidige kompetansebehov: Utfordringer for grønn omstilling i arbeidslivet*. Fåddáraporta 1/2023. Geigejuvvon Máhttodepartementii miessemánu 31. b. 2023.

NAČ 2018: 17 (2018). *Klimarisiko og norsk økonomi*. Ruhtadandepartemeanta.

NGFS (2023a). *Nature-related Financial Risks: a Conceptual Framework to guide Action by Central Banks and Supervisors*. Technical document from the Central Banks and Supervisors Network for Greening the Financial System (NGFS).

OECD (2022b). *OECD Environmental Performance Reviews: Norway 2022*. OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/59e71c13-en>.

OECD (2023b). *A supervisory framework for assessing nature-related financial risks: Identifying and navigating biodiversity risks*. OECD Business and Finance Policy Papers.

Reisinger, Andy, Mark Howden, Carolina Vera, et al. (2020). *The Concept of Risk in the IPCC Sixth Assessment Report: A Summary of Cross-Working Group Discussions*. Intergovernmental Panel on Climate Change, Geneva, Switzerland.

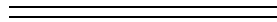
St. dieđ. 6 (2022–2023) *Et grønnere og mer aktivt statlig eierskap – Statens direkte eierskap i selskaper*. Ealáhus- ja guolástusdepartemeanta

TNFD (2023a). *Recommendations of the Taskforce on Nature-related Financial Disclosures*.

Čakčamánnu 2023. Taskforce on Nature-related Financial Disclosures.

TNFD (2023b). *Guidance on the identification and assessment of nature-related issues: the LEAP approach*. Čakčamánnu 2023. Taskforce on Nature-related Financial Disclosures.

TNFD (2023i). *Additional guidance for financial institutions*. Skábmamánnu 2023. Taskforce on Nature-related Financial Disclosures.

Almmuhan:
Dálkkádat- ja birasdepartemeanta

Olggošgovva: Konsis